

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

V Bind 1874—75.

UDGIVET
AF
DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

~~~~~

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT HOS OLUF OLUFSEN.

Historisk-topografisk Beskrivelse af Tversted Sogn i Horns Herred, Hjørring Amt.

(Af A. Peter Gaardboe.)

Topografi.

Tversted Sogn grændser mod Vest til Uggerby Sogn, mod Syd til Bindslev og Mosbjerg Sogne, mod Nord til Vesterhavet eller Skagerak og mod Øst til Nors Aa, Gaardboe Sø og Raabjerg Sogn, og har et Fladeindhold af 10,808 Tdr. Land med nyt Matriculs Hartkorn 149 Tdr. 1 Skp., 2 Fdkr., $\frac{3}{4}$ Alb., Gammelskat 1201 Rdlr. $10\frac{1}{2}$ β . Efter Matriculen fra 1690 var Hartkornet 175 Tdr. 6 Skpr.

Befolkningens Antal var i 1840 712, i 1845 775, 1850 799, 1855 933, 1860 1024 og 1870 1167.

Hvad de geognostiske Forhold angaar, henvises til min Beskrivelse af Raabjerg Sogn¹⁾, med hvilket det i saa Henseende, med Undtagelse af enkelte Strøg i dets vestlige Dele, overhovedet kan sammenlignes.

Navnet Tversted maa vel afledes af Tved, som betegner Vandskjel eller en større eller mindre Odde imellem tvende Vande eller Vandløb, som forene sig eller flyde sammen ved Enden af en saaledes dannet Landtunge²⁾. Terrainformerne ved Øster Tversted stadfæste ogsaa tydeligt Rigtigheden af denne Antagelse, idet Tversted Aa og den Fordybning eller fordums Vandleie, i hvilken Biveien Nr. 2 nu gaar fra Tversted mod S. O., ganske tydeligt vise

¹⁾ Samlinger til Jydsk Hist. og Top. III B.

²⁾ Ann. f. Nord. Oldk. 1863 p. 250.

i sin Tid at have dannet en saadan Landtunge eller Tved, som utvivlsomt i endnu ældre Tider har omfattet, foruden Størstedelen af Terpet og Størstedelen af Øster Tversted Jorder, ogsaa samtlige Nørre Elkjærs Marker.

Ogsaa fortæller Sagnet, at Bredningsøen — hvis udtørrede Bund er den saakaldte „Bredning“ imellem Elkjærs og Østenkjærs Marker — i fordums Tid skal have havt Afløb i den nævnte Førdybning, som ved Øster Tversted har forenet sig med Tversted Aa, og er det høist sandsynligt, at den Sandflugt, som sees tidligere at have været i de lidt NV. for Elkjær Mølle liggende Bakker, har tilstoppet det oprindelige Afløb fra Bredningsøen. Yderligere bekræftes denne Forklaring dels ved, at Navnet Tversted i Almue sproget udtales Tvehsted, og dels ved at flere saadanne tidligere Landtunger i 2de Sandemændsbreve fra 1479 og 1595 angaaende Skjelsætning imellem Tversted og Horsnab Fang benævnes „Tueed“. — Den første Bebyggelse af Tversted maa saaledes have fundet Sted paa den omhandlede Tved, paa hvilken Størstedelen af Sognets ældste By Øster Tversted endnu ligger. I de historiske Oplysninger, jeg har kunnet bringe tilveie, har jeg ikke seet Tversted nævnt før i Slutningen af det 14de Aarhundrede. I Langebeks Excerpter nævnes nemlig en Præst i Tversted, Johannes de Thwerstedh, Sacerdos 1394.

I den sydøstlige Deel af Sognet ligger den store Sørig Mose, hvis sydvestlige Deel, hvor der graves Skudtørv, benævnes Tryd Mose, af det oldnordiske Trød, en indhegnet Græsmark, og hvoraf en Deel hører til Bindslev Sogn. Af et Document fra 1687 sees, at Eieren af N. Elkjær, Christen Rodsteen, har tilstaaet Eieren af Steensbæk i Bindslev Sogn Ret til Fædrift i denne Mose. 1796 den 12te August afholdtes der en Landvæsenscommissionsforretning i Øster Tversted angaaende en Protest af Commerceraad J. J. Bergh til Steensbæk mod den forehavende Udskiftning af Tversted Fæled, idet han paastod sig tildeelt et Stykke af Tryd Mose. En ny Commissionsforretning betræffende samme Sag blev afholdt 19de August s. A., og ifølge de ved denne Forretning indvundne Oplysninger og af begge Parter producerede Documenter blev Steensbæk Hovedgaard ved en Landvæsenscommissionskjendelse af 28de October 1796 af Tversted Sogns Fæled, i bemeldte Tryd Mose, tillagt et Areal af 150

Tdr. Land. Sørig Mose bestaaer, ligesom Jerup Mose i Elling og Raabjerg Sogne, af Rimmer og Dopper, i hvilke findes mange og store Levninger af fordums Skove, nemlig Buller af Eg, El og Birk, ligesom der ogsaa paa flere Steder i Dopperne, omtrent $\frac{1}{2}$ Al. under Overfladen, er bleven opgravet Stammer og Rødder af større Fyrretræer, hvilke, kløvede i lange, tynde og smalle Spaaner, afbenyttes af Mosens fattige Colonister istedetfor Væger (smækkre Tællelys „til at gaa med“) og kaldes „Tyrrepinde“. For omtrent 150 Aar siden skulde Tverstedboerne efter Sagn endnu kunne hugge Læssestænger i et Birkekrat paa Sørig Mose.

Med Hensyn til disse tydelige Spor af flere Skovperioder maa denne betydelige Mosestrækning i flere Aartusinder have været oven Vand, og af de tidligere Folkestammer have Steenalderens Folk ogsaa beboet eller ialtfald for Jagtens Skyld, fra det betydeligt højere liggende Mosbjerg Sogn ¹⁾ besøgt denne da skovbevoxede Mose, hvilket godtgjøres af de mange paa Mosens Rimmer fundne Steenredskaber og Vaaben, blandt hvilke findes saavel simpelt forarbejdede som fint til-dannede og slebne Sager.

Imellem Sørig Mose, Nors Aa og Gaardboe Sø ligger den i min Beskrivelse af Raabjerg Sogn¹⁾ omhandlede store Engstrækning, kaldet Sørig Enge. Navnet Sørig maa enten ligefrem afledes af Sø eller det oldnordiske sori, syrja, Gruus, Bundfald. Islandsk saur, Dynd, betyder suur Eng eller tidligere Sump, hvilket godt passer til de tidligere locale Forhold ²⁾.

Paa Sørig Moses nordlige Dele, som bestaae af højere tørre og uregelmæssige Rimdannelser, ligge de saakaldte Altonahuse, af hvilke de fleste ere byggede i Begyndelsen af dette Aarhundrede paa N. Elkjærs Jorder, fra hvilke de bleve udparcellerede 1859.

Da Bebyggelsen af den sydlige Deel af Sørig Mose i kulturhistorisk Henseende er interessant, fortjener den en udførligere Omtale. Den første Bebyggelse af Mosen fandt Sted 1835, idet en Gaardmand, Jens Andersen Rendborg, fra

¹⁾ De mange og store Gravhøie i dette Sogn vidne om en stærk Bebyggelse i Steenalderen.

²⁾ See efterfølg. Præsteindberetning fra 1625.

Maastrup paa Høilandet i Nabsognet Mosbjerg da vandrede derved og byggede paa en fra Tversted kjøbt Parcel et Hus og opdyrkede med saadan Kraft og Indsigt Eiendommen, at han efter Forløbet af faa Aar kunde holde en Besætning af 3—4 Køer og et Par Bøle. Opmærksomheden var nu henedet paa denne Moses Brugbarhed til Opdyrkning, og flere smaa Parceller bleve herefter kjøbte og bebyggede; men da dette kun skete af fattige Folk, af hvilke maaske nogle kunde og vist ogsaa skulde betale lidt for Eiendommen, bleve mange af de første Byggeforetagender meget eiendommelige, men ganske naturlige. Ja mærkværdigt nok, og maaske er det ogsaa enestaaende i hele Landet, hoede virkelig, i Midten af det 19de Aarhundrede, mange Familier her i flere Aar i Huler under Jorden. Det var ikke Mangel paa Kultur, men den haarde Nødvendighed, som bød de fattige Nybyggere, som gjerne vilde sætte Foden under eget Bord, at bo paa denne Vis, og man har heri et slaaende Bevis paa Befolkningens medfødte og kraftige Selvstændighedsfølelse.

I Mosens Rimmer dannede Nybyggerne deres underjordiske Boliger ved i de største at grave større eller mindre Grave, omtrent 3 Al. dybe, over hvilke der reistes et simpelt Spærværk af Skovkvas, som tækkedes med Tørv eller Lyng, eller man ligefrem dannede et fladt Dække over Hulen med større Grene, paa hvilke der, for saa godt som muligt at aflede Regnvandet, ophobedes endeel Lyngtørv. Hulerne bleve i Reglen gravede ind fra den østre Side af en Rimme, og blev yderste Ende igjen lukket med en tyk Væg af Tørv, hvori Indgangen dannedes, og hvori ogsaa anbragtes nogle gamle Vinduesruder. Ved en Væg af Tørv blev en Deel af Hulen fraskilt den egentlige Stue til Ildsted, „Stæges“. — Kakkelovnen, ved hvilken blev muret et Stykke Væg af raa Steen, var dannet enten af en gl. Jerngryde eller af Mursten. Selv Sengestederne lavedes af Tørv, hvilket Materiale ogsaa maatte tjene til Fod under Bordet, hvis Blad almindelig bestod af et Par løse Brædder. De meget fattige Kolonister havde og have endnu istedenfor Sengeklæder blot nogle usle Pjalter eller Faareskind. Skjøndt Flertallet af disse Moseboere ere fattige, have de dog nu, med Undtagelse af En, der endnu boer halvt under Jorden, ordentlige, men simple Huse. Skjøndt der af flere af de nu bebyggede Jordstykker paa Sørig Mose, som samtidig med Altonahusene bleve ud-

parcellerede fra N. Elkjær, med Tiden kunne blive temmelig gode Smaasteder, vil der dog vanskelig kunne udvikle sig nogen Velstand hos Befolkningen. Hidtil, siden 1835, har der ikke paa Sørig Mose været nogen Skolegang, hvisaarsag ogsaa flere Børn derfra ere blevne confirmerede uden engang at have kunnet kjende Bogstaver; men i Sommeren 1870 er der omtrent midt i Mosen bleven bygget en grundmuret Skole, som har fælles Lærer med Horsnab Skole. Samme Aar er der ogsaa, efter Andragende fra Moseboerne, af Amtsraadet gjort Skridt til, at der i den nærmeste Fremtid vil blive opført en offentlig Bivei igjennem Mosen, hvorved Kommunikationen og Kulturen betydeligt vil lettes og udvikles.

I Tidernes Løb have de forandrede Vandforhold, ligesom overalt, ogsaa i Tversted Sogn betydeligt omdannet Landets Overflade. Saaledes har den nordostlige Deel af Sognet for omtrent 3—400 Aar siden dannet en Landtunge imellem Gaardboe Sø, som da naaede til Slynge, og den i min Beskrivelse af Raabjerg Sogn p. 34 omtalte Sø imellem Kylløbæk og Raabjerg. Stederne Horsnab, som oprindelig have ligget længere mod Nord og Vest, har vist faaet Navn af en saadan Landspids eller Horn, og i Langebeks Excerpter, i et Document fra 1419, nævnes Horsnab eller Hornsnab. Det turde maaske fortjene at bemærkes, at Skagens Fiskere, som i daglig Tale bruge flere ægte oldnordiske Ord end de øvrige Vendelboere, endnu den Dag idag kalde den allerdyreste Spids af „Grenen“ Nabbe, oldn. Nabbi, liden Udstaaenhed, Finne. Om de i min Beskrivelse af Raabjerg Sogn omhandlede Sørig Enge i Tversted Sogn, hedder det i Taxationsforretningerne fra 1683¹⁾: „Løbe med den østre Ende paa Gaardboe Sø og med den vestre Ende paa Sørigs Mose; samme Engbund er besværlig at bruge, da den er en Miil fra Byen — Tversted —, og der tilmed er store Moradsør i den, saa Høet tildeels skal bæres iland.“ Af denne Bemærkning kan det med temmelig Sikkerhed antages, at den østlige og laveste Deel af denne Engstrækning for omtrent 4—500 Aar siden har været en Deel af Gaardboe Sø, hvilket naturligvis samtidig maa have været Tilfældet med de tilgrændsende „Søndre Enge“ i Raabjerg Sogn.

¹⁾ Grundlaget for Matriklen af 1690.

Af en Oplysning i de efterfølgende Præsteindberetninger om Præstegaardens Eng, der ogsaa ligger i Sørig Enge, ses, at disse for omtrent 250 Aar siden have været et meget blødt Morads.

Den saakaldte „Bredning“, inellem N. Elkjærs og Østenkjærs Jorder, er Bunden af den forlængst udtørrede Bredningsø, som efter Sagn skal være bleven udgravet af Svenskerne, da de engang vare her som Fjender. Det store Mosedrag, som efter fordums Skove benævnes Østerskov, gaar fra Ravklitten i den offentlige Træplantage fra NO. mod SV. inellem Østenkjærs Jorder og den uregelmæssige Rimdannelse, hvorpaa Altonahusene ligge, og forener sig med „Bredningen“, og der er Sandsynlighed for, at dette Mosedrag i Forbindelse med Bredningsøen i en fjern Fortid har været et større Vand eller Sø. Paa Vestertversted Hede var der for omtrent 20 Aar siden endnu en liden Levning af den saakaldte nu aldeles udtørrede Blødesø.

Da det efterfølgende, N. Elkjærs Archiv tilhørende, Tingsvidne paa et Sandemændstog har megen Betydning med Hensyn til Oplysning om de i Løbet af de sidste 400 Aar saa betydelig forandrede Terrainforhold og i samme Tidsrum fremkomne Klitter i Sognets nordøstlige Deel, ligesom det ogsaa kunde tjene til Vejledning ved mulig senere videre gaaende Undersøgelser, har Forfatteren troet at burde meddele det ordret. „Søffrenn ienszen y thollne domer till huorntz herritzthingh iens schriffuer christen søffrensen y skiørpiingshiede och niels christennszen y lychegaardt gjøre witerligt att aar ephther guds byrdt mdxcv mandag som er thenn 21 July war skecket for oss paa forne thingh erliig och welbyrdiige mand erick lunge till stougaardt huelcken ther loligenn bedis och fich ytt fult tingswinde aff viij trofast dannemendt som war chresteun søffrensen y skiørpingshied niels chrestensøn y lyckegardt chrestenn søffrenszen y høfftuedt Suend Ibsøn y sloetuedt niels laurisen y aaszen morten nielszen y holltegorde iens nielszen y grøntuedt och chresten ienszen paa lildholt huilcke for. viij danne-
mendt alle endrecteligenn wonde paa throu siell och sandhedt atthy hørde och soe her y dag for tingsdom att som erlig och welbyrdiige mendt offue lunge till oddenn och erick lunge till stougordt dieris fuldmøndige fogder anders Iffuerszen fogidt paa oddenn och niels søffrenszen y stabech

begierde fyldingh paa sandmendt som thy paa forschne thieres hosbunders wegne haffde opkallit till att skulle giøre och suerge marckeskiell ymellom østertuersted westertuerstedt och terpet marck paa thenn enne och horssnab skram thuenn kuornholm sløng och huiss andre huss gorde och bøger som y forschne horsnab schram thuenn march bøgite och satt er paa den andenn Siide, da fremlagde niels schriffuer y Sættrup it Sandmendsbreff vnder sin Datum medlxxix mandagen for paulj conversionis liudendis att Sandmendt vdi huorntz herrit haffde gjort dieris thou om horssnab och horssnab fangh først suord dy nør fra stranden flobeck opadt vestenn ved horssnab, och saa Sønder till dy weje som ligger offuer liergraffuen, fra liergraffuen och saa sønder ygenom klittenn, och saa sønden och westenn omkring denn furskorenn iordt: och saa rett vester paa horssnab skov, och saa Sønden omkring det espeholtt vd paa it hieder lille tueedt, saa Sønder om engi tueedt paa en hollm som ligger en opkast Digge paa bode sider, saa vd paa stuer tueedt som ligger och it opkast digge paa, och saa sønderst aff stuer tueedt som ligger en lau siig paa och saa sønderst paa det Bierg som ligger sønderst paa den lau siig, och denn remme aff det biergh och nør y gaardbo weje, och saa gordboeweje øster ad saa lengi till dy szamme weje kommer øster till enn stuor remme skjuder paa paa it heder hoffuitsnab, och saa der igennem och till en stuor siig skiuder igennem Sørickschoffuit och denn szamme siig neder y gardboesøe, och saa aff gardboesøe y Kiøllisbeck och Kiøllisbeck op till mittstrømme ind till Kiøllislund och møtt y lunden: och saa deraff och møtt y westerlunnet och saa klitten igennem nør vd y haffuit, Deretter lod forschne niels schriffuer leesze høybemelt salig Ihukomels koning hanszis stadfestels paa szamme Sandmendzbreff att wy thitte hørde och soe leesze for oss stadfester wy med woris wmseller datum anno die et loco ut supra.“

Af dette Sandemændsbrev fremgaaer den interessante Oplysning, at Gaardboe Sø for omtrent 400 Aar siden har naaet op til Gaarden Slynge. Flodbæk maa dengang have havt Udløb i Havet længere mod Øst, og det er sandsynligt, at Udløbet flere Gange er bleven forandret ved Tilsanding af Klitterne, hvilket ogsaa erfares af et Sandemændsbrev fra 1579. Af den i Sandemændsbrevet fra 1479 omtalte Skjelsætning sees, at nuværende Hornsnabs Jorder dengang havde

ligget sønden for de Eiendomme, som da hørte til Hornsnab og Hornsnab Fang. „Gaardboe Veie“¹⁾ have gaaet fra Østenkjær lige mod Øst, hvorefter de have bøjet østen om Mosestrækningen „Østerskov“, fra hvis nordøstlige Hjørne de have løbet lige mod Øst til, og videre i samme Retning paa „Møllerimmen“, hvis østre Ende dengang, ligesom endnu, naaede til Skjellet imellem Tversted og Raabjerg Sogne.

Naar det saaledes hedder, at Sandemændstoget er gaaet „nør i Gaardboe Veie“, som fra Østerkjær mod Øst have dannet hele den sydlige Grændse af Hornsnab Fang, er dette skeet langs med østre Side af bemeldte „Østerskov“, hvor endnu kan sees meget gamle dybe Vognspor, og naar Toget er gaaet videre mod Øst ad Gaardboe Veie til en stor Rimme, maa dette være skeet norden om N. Hornsnabs og Skrams nuværende Jorder til „Møllerimmen“, endnu lidt norden for Slynge, hvor ogsaa sees dybe Spor af „Gaardboe Veie“. Toget er gaaet til østre Ende af bemeldte store Rimme, hvortil Gaardboe Sø dengang naaede. Derfra er Sandemændstoget gaaet mod NV. med „Kjøllesbæk“, hvilken Bæk dengang ligesom endnu tildeels har dannet Skjel imellem Tversted og Raabjerg Sogne og udmundet i Gaardboe Sø omtrent ved nordre Ende af den senere ved Søens Udtørring dannede „Bækkereng“.

Af det foran meddelte Sandemændsbrev sees, at der for omtrent 400 Aar siden har været 2 Lunde i den østlige Deel af Hornsnab Fang i Nærheden af „Kjøllesbæk“.

Som bemærket maa Flodbæk dengang have havt Udløb i Havet længere mod Øst og utvivlsomt paa en længere Strækning løbet i østlig Retning, før den har udmundet i Havet. Hornsnab har dengang, efter Indholdet af Sandemændstoget fra 1479, staaet i Nærheden af Flodbæk i den vestlige Deel af de Eiendomme, som dengang udgjorde Hornsnab Fang, hvis vestlige Grændse i Syd og Nord har været omtrent ved Østenkjær, og Stederne Westerklits Jorder maa være Levninger af det oprindelige Hornsnabs sandfugne Jorder. Den i Sandemændsbrevet nævnte Hornsnab Skov maa have staaet paa den Mosestrækning, som nu benævnes „Østerskov“, hvis vestlige Dele forlængst ere overfløine med Sand.

¹⁾ Benævnelsen „Gaardboe Veie“ hidrører fra den Tid, Gaardboe Fang i Raabjerg Sogn hørte til Tversted Kirke.

Byer og Gaarde.

Nørre-Elkjær.

Borggaarden paa denne Danmarks nordligste Herregaard bestaaer af 3 Længder med kun eet Stokværk, af hvilke den søndre og den østre, som ere sammenbyggede, ere murede i Bindingsværk og have begge af forrige Eier, Peder Ring, været underkastede Hovedreparationer, ligesom denne Eier af Nyt har ladet opføre det vestre grundmurede Huus, som er indrettet til Meieribrug. Ladegaarden bestaaer foruden af Laden, der ligger østen i Gaarden, af 3 Staldbygninger og et Vognhuus. Laden, som er meget rummelig, er bygget af svært Egetømmer, som utvivlsomt er hugget i de omtalte forlængst forsvundne Egeskove paa Sørig Mose. Om Elkjær findes anført i Matriklen af 1662: „Elkjær Hovedgaard. Velbaarne Erik Seefeldt tilhørende, med des underliggende Eiendom Ager og Eng er tilsammen taxeret for

Dertil kan saaes:

H. K. 18 Tdr. 2 Skpr.	}	Rug 12 Tdr.	}	14 Tdr. Hartkorn. ¹⁾
		Byg 9 —		
		Havre 30 —		
		kan avle Hø 150 Læs.		

Derhos ligger et Ellekrat²⁾, hvorudi er god Græsning og ellers ingen Herlighed. Paa Borggaarden er et nyt Huus og to gamle forfaldne Huse mellem Stolper, staaer paa Fald. Paa Ladegaarden ere fire Huse mellem Stænger, to forfaldne og to ved Magt. En Grøft er omkring Borggaarden, dog tør og tilgroet; en Abildhave, som dog er øde.“

I Taxationsforretningerne fra 1683³⁾ staaer: „Elkjær Hovedgaard tilhører Admiral Marqvor Rodsteens Arvinger og er bortforpagtet til Niels Christensen. (Elkjær): 1. Tørveskjær til Fornødenhed. 2. Nogen Skovhug i Mostrup og Volstrup Skove, deraf Hjultømmer. 3. Bygningstømmer maa kjøbes ved Nørstrand. 4. Ved Engene er Buskads til Gjærdsel, dog bruges Tørvediger. 5. Omkring Borggaarden er Grave med Vand; ligeledes en liden Park i Marken.

¹⁾ Der er her som ved Bønderjorder en Vurdering for Ager og Eng og en anden for Sæd og Avl, hvilke jo lægges sammen og passer saa ogsaa omtrent med Gaardens Hartkorn, før Noget udstykkedes derfra.

²⁾ Deraf maa Gaarden have faaet Navn.

³⁾ Grundlaget for Matriklen af 1690.

Elkjær Mark har følgende Skifter:

Harkind 11 Agre. Slettens Aas 24. Norden for Slettens Aas 32. Ved Kjærling Stien 16. Graven 4 Stykker Avl (Hø). Mosen 25. Smede Agre 14. Skald 49. Sønden Gaarden 14. Abild Haven (østen Gaarden) 15. Norden Gravens Fald 23. Haven 45. Endel af Gravens Fald 14. Tyingen 18. Mosen Agre 26. Vesten Smiden 35. Vesten Dams Agre 11. Engens Fald 33. (Engbund til 215 Læs Hø.) Frugttræer sønden Gaarden. Part i Vogn Skov, i Sørig o. s. v.¹⁾

Da det efterfølgende Ridemændsbrev fra 1547 kan have Interesse med Hensyn til saavel foregaaede Forandringer med Gaardens Markskjel i de sidste 3 Aarhundreder, som ogsaa til Fremgangsmaaden med Skjelsætning ved Herregaardsjorder — som synes at være bleven udført ved de saakaldte Ridemændsforretninger eller ialtfald ved saadanne i Forening med Sandemændstog —, meddeles det ordret.¹⁾

„Wy efftherne claus Iffuersszenn tell Boller lens Hanszen tell Steensbech Mortz Iostsszenn tell Eggybierre Christoffer lunge tell Odenn Greersz Holgersszenn tell Woeseborigh Gjør witterliigt for alle mett thze wortt Opne breff Att wy Nerwerindis hoess war Thenn tiidt Sandmend y horenssheritt gjorde thieris toeff mellem tuerstz marck Oc Elkier gordtz marck Tha kundgiorde thy thieris eedt for Oss y Saa maade begynte thy først Oc Satte thenn første stheen weed Aaenn westen for forne elkier ymellom Kobeldantz Oc Røreng Satte thy thenn anden steenn norden Op till Som engsziigenn wedt tager Norden ther fraa tuertt offuer enden aff then lille hiede Som leger westen nest till forne gordt Saatte thy thenn triidie steen Oc then fierde steenn satte thy till hørnsteenn ther norden fraa Rett øster ad Sitwe Sygh y øster endenn aff thenn Satte thy thenn femte steen Siidenn y nordt ost om ellhalle weedt Kollgraff ther satte thenn Sette steen Saa øster ther fraa wed en Sygh Satte thy thenn Sibwnnde steenn Siiden fulle thy y Sudost fra Sygenn Oc thenn op till Wogholm Oc Siidenn liige ner till Aaenn Oc wndtog thy y thieris edt Stuf Oc Seerkiøb Oc huer mandtz egenndom Som thy kunde holle mett gamell breffue Oc Adkom wforkrenckett.

Tiill Windisbyrdt træcker wy wor indsegler nedenn ffor

¹⁾ Jvfr. Rasmussens Optegnelser om Gisselfeld p. 61, 86, 87.

thze wortt opne breff datum elkiergordt Anno Dui mdxlvij
tissdagenn effther sti laurentij dagh.“

Før nogen Fraparcellering skete ved N. Elkjær, havde den et Areal af omtrent 3000 Tdr. Land, hvoraf Størstedelen Mose og Klit, med 30 Tdr. 7 Skpr. 2³/₄ Alb. Hartkorn.

Med Hensyn til N. Elkjærs Oprindelse haves ingen historiske Efterretninger.

Trap siger i sin Beskrivelse af Danmark, at det ikke vides, naar Gaarden først er anlagt, og bemærker blot med Hensyn til tidligere Eiere, at den i det 17de Aarhundrede har tilhørt Familierne Lunge og Ramel. I Dansk Atlas staaer, at N. Elkjær har tilhørt nogle af de Brokdorfer, hvorom der senere vil blive talt.

Følgende Notitser, uddragne af Registraturen over Geheimearchivets topografiske Samlinger, ere mig velvillig meddeelte af Conferentsraad Wegener. „1652. Jordebog fra Henrik Ramel. 1662. Do. fra Erik Sehested. 1671. August. Rentekammerberegning af 23. August og Skjøde af 24. Aug. paa Jordegods og Tiender, som Christoffer Lindenov til Lindersvold fik af Kronen for sit Tilgodehavende. Deriblandt Tolne Kongetiende (Lisbeth Lunge til Elkjær) og Uggerby Kongetiende (Henrik Ramel). De to indklamrede Navne ere vedføjede Beregningen. H. Ramel døde 1653. Lisbeth Lunge (g. m. Palle Rosenkrands) døde 1659.

1679–1687. Kongens Gjældsbrief til Marqvor Rodsteen til N. Elkjær, Ridder, Admiral og Admiralitetsraad, paa 20,000 Rdlr. at forrente med 6 pro Cento og tilbagebetale 2 Aar efter Fredens Slutning. Kjøbenhavn den 11. Marts 1679. Secretair Peder Rodsteen, Admiralens Søn, søger om at faae denne Gjæld betalt for sig og sine Sødskende med endeel specificeret Jordegods, deriblandt Tiender og jura patronatus til Tversted og Uggerby Sogne i Horns Herred. Kjøbenhavn den 2. Marts 1686. Efter en Deel Overslag og Indstillinger fra Rentekammeret bliver nysnævnte Ansøgning bevilget ved Kongl. Resol. af 16. Juni 1686 — (Tversted Tiende 13 Tdr. Hartkorn, Uggerby 14 Tdr. Hartkorn à 25 Rdlr. pr. Td. Hartk.) — og i Henhold hertil bliver Skjødet udstedt den 27. Januar 1687.“

Angaaende de forannævnte 2de Jordebøger har Hr. Skoleinspecteur Cand. N. Hancke velvillig meddeelt mig følgende nærmere Oplysning. „De to Jordebøger har jeg

efterseet. Henrik Ramels er en med hans Foged Mathis Pedersens Attest til Brug for denne udfærdiget Copi, dat. Phillippi Jacobi Dag 1652, som opfører Gods i Tværsted, Uggerby, Bindsløv, Hørnsted, Mosbjerg, Sindal, Raabjerg, Thise, Tolstrup, Vrensted, Voer, Jerslev, Stenum, Tømmerby, Emb, Vraa, Ingstrup, Vesterhjerimitslev, Torup, Vesterhassing, Horsens og Sønderup (Hornum Herred) Sogne, ialt 526 Tdr. Tdr. 3 Skpr. Hartkorn i Vendelbo Maal, med Angivelse for hver Fæster af Afgiften og hans Navn og adskillige Gaardsnavne, men uden ret Adskillelse mellem Gaarde og Bol eller Huse med Jord, hvad man maa slutte sig til af Afgifterne, blandt hvilke Fisk spille en stor Rolle. Gadehuse er der en Slump af, deraf mange øde (i Raabjerg Sogn bl. A. af Sandflugt).

Erik Sehested's Jordebog (til Lykkesholm i Fyen) er udskrevet i Anledning af et Skifte og sætter Elkjær til 14 Tdr. Hartkorn. Det er væsentlig de samme Gaarde og Steder, der opføres, men øde Huse nævnes der 5 mere af, maaskee netop i Anledning af Skiftet. Hist er der kommen en Gaard. til og her gaaet en fra, men Gadebyggerne ere snarere til- end atagne. Enkelte af dem, f. Ex. en Bødker, betale Penge istedetfor Ugedage.

Hver af disse Bøger udgjør 6—8 Ark.“

Hvorlænge Henrik Ramel har besiddet Elkjær, vides ikke, men det kan antages, at han har eiet den indtil sin Død 1653. 9 Aar senere sees Erik Sehested at have eiet Gaarden; men om han har været Ramels umiddelbare Efterkommer, er uvist. Med Hensyn til Oplysningen hos Trap og Bemærkningen i den anførte Rentekammer Beregning, er der stor Sandsynlighed for, at imellem Sehested og Admiral Rodsteen en Lunge har eiet Elkjær, ligesom det ogsaa kan ansees for vist, at der endvidere enten imellem Ramel og og Sehested eller imellem denne og Rodsteen har været en anden Eier; thi i Hoffmanns Fundatser IIII p. 370 staaer: „Den høiædle og velbaarne Herre, Hr Hans Friderich Levetzau til Oxholm, Restrup og Nør Elkjær, Ridder, Geheimeraad, Generallieutenant over Kavalleriet i Jylland, er født 1630 den 15de Januar og død 1696 den 28de Juli, tilligemed sin høiædle og velbaarne Frue Lucie Emerence Brochdorff, født 1640 i November, død 1693 i Juli, som havde tilsammen i Ægteskab 7 Sønner og 4 Døttre: H. Levetzau, Teodorus

Levetzau, Hendrik Levetzau, Ditlev Levetzau, N. Levetzau, Gehrt Diderik Levetzau (som blev Eier af Elkjær 1697), Christian Friderich Levetzau. Døttrene: Sophie Dorthe Levetzau, Emerence Levetzau, Margrethe Levetzau og Lucie Hedevig Levetzau. Da Elkjær efter Dansk Atlas skal have tilhørt nogle af de Brockdorfer, er der Sandsynlighed for, at denne Hans Friderich Levetzau har erhvervet Elkjær ved Giftermaal.

Fornævnte Admiral Marqvor Rodsteen, som ogsaa eiede Gunderslevholm og Leerbæk, har efter en Fæsteprotokols Udvisende udstedt Fæstebreve paa Steder af Elkjær Gods i 1676 og 1678. Ifølge et imellem bemeldte M. Rodsteen og hans Hustru, Birgitte Redtz, oprettet Testamente, dat. 6te September 1675, blev der under 28de September 1682¹⁾ indgaaet en Contract imellem hende og Børnene, ifølge hvilken hun, foruden Renterne af endeel Capitaler, for Livstid skulde have Indtægterne af N. Elkjær Gaard og Gods samt Tien-derne. Gaarden var dengang bortforpagtet for 360 Rd. aarlig. Af den nævnte Contract sees, at Admiral Rodsteens Arvinger, foruden mere Jordegods, har eiet betydelige Capitaler, hvilket ogsaa fremgaaer af de foran meldte Oplysninger om Admiralens Laan til Kongen. Efter den nævnte imellem M. Rodsteens Arvinger oprettede Contract havde Børnene Christian, Peder og Margrethe (gift med en Holger Rosenkrands) Eiendomsret over N. Elkjær og Moderen, som meldt, usum fructuum af samme. Ved Skjøde af 11te Marts 1684²⁾ solgte Peder Rodsteen sin Anpart af N. Elkjær til Broderen Christian. Naar Holger Rosenkrands solgte sin Anpart, vides ikke; men ved Afstaaelsesdocument af 24de November 1695³⁾ overdrog Moderen Nyttten og Brugen af Elkjær til Sønnen Christian Rodsteen, som fra den Dag betegnes som Eneeier af Gaarden, som han dog kun har eiet en kort Tid, da det saavel af den nævnte Fæsteprotocol som af Bircherods Dagbøger fremgaaer, at Ritmester Gehrt Diderik Levetzau eiede N. Elkjær fra 1697 til 10de April 1704. Om denne Levetzau, som samtidig eiede Trelle, findes følgende i culturhistorisk Henseende interessante Bemærkning i Bircherods Dagbøger: „1697 besværede Præsten Hr. Gjessing i Tversted sig over

¹⁾ Admiral Rodsteen maa være død enten 1681 eller 82.

²⁾ Indført i N. Jyllands Panteprotocol 24de Febr 1686, Nr. 3, 312.

³⁾ Originalen findes i Elkjærs Archiv.

Adelsmanden Levetzau til Elkjær, der havde overfaldet ham i hans Stue, fordi han ikke vilde afstaae et Stykke Jord til ham.“ Det kan neppe betvivles, at Ritmester Levetzau jo umiddelbart efter Christian Rodsteen, der 1692 nævnes som Capitain, er bleven Eier af Elkjær, der, vel som Følge af dens fjerne Beliggenhed i en temmelig øde Egn, hyppigt har skiftet Eiere, navnlig naar den har været eiet af større Adelsmænd, som ikke have beboet den.

Anders Brønsdorph, Ritmester Levetzaus Eftermand, har eiet Elkjær fra 10de April 1704 til 5te Februar 1723. Den 10de April 1704 har A. Brønsdorph udstedt en Obligation med Pant i N. Elkjær til Etatsraad Niels Bentzon i Kjøbenhavn, for, som det hedder i nedenfor nævnte Auctionsskjøde, „en anseelig Capital“, og det er sandsynligt, at han samme Dag er bleven Eier af Gaarden. Den 27de August 1721 blev denne Capital opsagt af Kammerjunker Jacob Bentzon (Søn af N Bentzon), og da ingen Betaling skete, blev Gaarden, efter foregaaet Hjem- og Landstingsdomme respective af 20de November og 19de December 1722, solgt paa offentlig Auction i Hjørring den 5te Februar 1723 til Justitsraad Lucas Kjerulf i Viborg for 13,800 Rigsdaler i danske Croner. I et Fæstebrev af 5te Januar 1708 nævnes A. Brønsdorph tillige som Eier af Linderumsgaard og 26de April 1710 ogsaa som Eier af Estvadgaard, Nørre Elkjær etc. Med denne Brønsdorph maa det være gaaet tilbage, hvilket sees af L. Kjerulfs Auctionsskjøde, hvori, foruden Gjælden til Kammerjunker Bentzon, omtales Restancer af Renter og Forstrækninger med videre.

Af Conditionerne ved Auctionen over N. Elkjær den 5te Februar 1723 turde Følgende have Interesse: „1ste Post: Ved Auctionen sælges til den Høistbydende N. Elkjær Hovedgaard i Tversted Sogn, Hartkorn 36 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. 1 Alb., Bøndergodset, Øster Tversted 48 Tdr. 1 Alb., Vester Tversted 35 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb., Terpet 50 Tdr. 6 Skpr. 2 Alb., Store Slyng 4 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. 2 Alb., Skram 3 Tdr. 2 Alb., Sønder Sørig 6 Skpr. 2 Fdkr., Nørre Sørig 4 Skpr. 1 Alb., Tuen 2 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdk. 2 Alb.; Raabjerg Sogn, Lodskovad 4 Tdr. 1 Skpr. 3 Fdk. 2 Alb., Bunken 1 Td. 1 Skp. 2 Alb., Aalbæk 1 Td. 2 Alb.; Mosbjerg Sogn, Vogn 7 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdk. 1 Alb.; Bindslev Sogn, Øster Tronsmark 3 Tdr. 3 Skpr 1 Fdk. 1 Alb.; Uggerby Sogn og

By 2 Fdk.; Stabæk 26 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdk. 2 Alb.; Hørme-
 sted Sogn, Volstrup 12 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdk., Summa Bønder-
 gods 201 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdk. 1 Alb. Tversted Sogns Kirke-
 tiende 13 Tdr., Uggerby Sogns Kirketiende 11 Tdr. og Konge-
 tiende 11 Tdr. Tilsammen Bøndergods, Konge- og Kirke-
 tiende 273 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Da L. Kjerulf havde
 lovet at afstaae sin Kjøberet til Kammerraad og Cancelli-
 assessor Lauritz Hauch, Amtsforvalter over Aalborghuus,
 Aastrup, Børglum og Seilstrup Amter, opstod der en Proces
 imellem dem, som ved Dom af 2den Juli 1725 blev afgjort
 saaledes, at Lucas Kjerulf først den 31te August 1725 fik
 Auctionsskjøde paa Elkjær Gaard, Gods og Tiender, som
 han igjen den 22de September s. A. overdrog for Auctions-
 budet (13,800 Rd.) til L. Hauch, som 1727 tillige eiede Jul-
 lingsholm. L. Hauch synes at være død 1738, og omtales
 Elkjær den 1ste Juli 1740 som tilhørende Fru Kammerraad-
 inde Hauchs Stervbo. Elkjær blev solgt paa Auction efter
 Kammerraadinde Hauch. Som Skiftekommissærer i Boet
 nævnes Stiftsbefalingsmand Baron Iver Holck og Forvalter
 Jens Brøndlund, utvivlsomt den samme Jens Brøndlund, som
 den 5te April 1741 fik Skjøde paa N. Elkjær, som han eiede
 og vist ogsaa beboede til sin Død, der, saavidt jeg har kunnet
 faae oplyst, er indtruffen 1776, og har hans Enke, Ane Ma-
 grethe Eilandt, siden, indtil 1790, eiet og beboet Gaarden,
 som samme Aar solgtes til Lauritz Bartholin Schmidt, der
 siden 1778 havde været Fuldmægtig hos hende. Schmidt,
 om hvem der senere vil blive talt, eiede Elkjær til 1799.
 Han var født i Rubjerg, hvor hans Fader var Præst. Fra
 1799 til 1815 eiede og beboede den samme Schmidt Banners-
 lund i Elling Sogn, hvor han gik i yderligere Armod; han
 maatte opgive sit Bo til Skifterettens Behandling og døde
 1820 i stor Fattigdom i Frederikshavn. 1799 købte Brødrene
 Henning og Peder Ring N. Elkjær. H. Ring døde paa Elkjær
 ugift. Peder Ring, som efter Broderens Død blev Eneeier
 af Gaarden, var født 10de October 1778 paa Gaarden Kar-
 mark i Nærheden af Randers og døde paa Elkjær 11te Marts
 1858. Han solgte Bøndergodset fra Elkjær, lod Gaardens
 Mark indhegne og anlagde Gaardens smukke Have. Med
 Undtagelse af et eneste Piletræ var der ikke Spor af Træ-
 plantning ved Gaarden, da han fik den. 1840 anlagde P.
 Ring et Damp-Brændeviinsbrænderi ved Gaarden, hvilket dog

nedlagdes igjen 1863. Paa den Deel af Heden, som grændser mod østre Ende af Marken, anlagde han 1854, under Kammerherre Riegels's Veiledning, en Træplantage, og blev der beplantet et Areal af omtrent 70 Tdr. Land med Naaletræer, hvilket Anlæg, formedelst feilagtig Valg af Træer og Mangel paa senere Vedligeholdelse, er endeel i Forfald. Peder Ring, som var en meget retskaffen, godmodig og mod sine Undergivne human Mand, var første Gang gift med Mette Maria Hoppe af Kjøbenhavn og anden Gang med hans efterladte endnu levende Enke, Johanne Cathrine Brix af Aalborg, med hvem han havde 4 Sønner, af hvilke den ældste, Henning Ring, blev — og endnu er — Eier af Elkjær 1858. Af de øvrige 3 Sønner ere Theodor og Viggo Landmænd og Carl Landinspecteur og Overklitfoged i Hjørring Amt.

1869 lod Henning Ring et Stykke Hedejord og endeel Eng, circa 6-700 Tdr. Land med omtrent 2 Tdr. Hartkorn, fraparcellere Gaardens Jorder; 1870 er derpaa opført Ladegaardbygninger, og denne nye Gaard er efter et tidligere Engvogterhus bleven kaldt Vaagholt, hvilken Eiendom er bortforpagtet, og er der allerede kraftigt taget fat paa dens Opdyrkning, ved hvis Fortsættelse Vaagholt med dens ubetydelige Hartkorn med Tiden vil kunne blive en fortrinlig Gaard.

I Slutningen af forrige Aarhundrede maa der have været megen Armod og Elendighed hos Fæstebønderne paa Elkjær Gods. Af en Dom, dat. 10. Januar 1780, fra Horns-Vennebjerg Herreders Ret, ligesom ogsaa af flere Fæstebreve, sees det, at næsten alle Godsets Fæstebønder for „Gaards Forsiddelse“ ikke alene bleve forpligtede til skadesløs at betale deres Restancer af kongl. Skatter, Landgilde og Laanekorn med videre — hvilke Restancer for hele Godset tilsammen androge 1941 Rd 29 Sk. —, men ogsaa fradømte deres Steder og Gaarde. Af den Paastand, hvormed Husbondens antagne Sagfører indlod denne Sag til Dom, fremsættes 2de Poster: „2. ifølge Lovens 3die Bogs 13de Cap., 1ste og 2den Art., at have deres tilfæstede Huse og Steder forbrudte. 3. at de i Mangel af Betaling tildømmes ifølge Tugthuusfundats og Forordning af 6te December 1743 at dømmes til Arbeide i Tugthuset.“

Ogsaa paa Elkjær Gods synes Landgilden i de fleste Tilfælde at have været uforanderlig, og hedder det derom i

Fæstebrevene fra det 17de og 18de Aarhundrede: „samt Landgilde efter Jordebogen.“ Mærkeligt nok findes ingen Jordebøger i Gaardens Archiv. Enkelte Exempler haves paa, at Landgilden har været vilkaarlig og er efter Omstændighederne bleven forandret. Saaledes sees det af et Fæstebrev fra 1716, at Landgilden ved Stedets Tiltrædelse har været bestemt til noget vist, men at den efterhaanden som Stedet forbedredes skulde forhøies. I et Fæstebrev fra 1703 hedder det, at Fæsteren skulde til rette Tider udrede alle kongelige Skatter og Landgilden efter Accorden. Af et Fæstebrev fra 1762 sees, at en Gaard har været fæstet paa de Vilkaar, „at Fæsteren ægter Enken sammesteds, saa og at Landgilden af den hele Gaard, som er modereret til 6 Rd. aarlig, og i rette Tid til hvert Aars Mortensdag bliver præcise erlagt og betalt, saafremt denne Moderation skal staae ved Magt“ Da efterfølgende Fæstebrev, dat. 23de December 1713, indeholder Oplysning om flere Forhold fra hin Tid, har jeg troet at burde meddele det i sin Heelhed:

„Anders Brønsdorff til Estvadgaard og Nør Elkjær etc. Kjendes hermed at have stæd og fest Christen lensen barnfødt i Bunken i Raaberg Sogn, halffparten af hans faders Jens Eriksens paaboende bolig samesteds, som han godvillig for hannem oplod, huilchet anpart bolig med al sin rete tillæg, som nu og af alderstiid der til lagt haver, for^{nt.} Christen lensen sin lifstiid schal og maa hawe niude bruge og besidde med saaschiel, hand deraf aarl. og i retetiid betaler alle kongl. Schatter og dend sædvanlig landgieltsafgift til hver martini med anden retighed at give og gjøre, og biugningen derpaa steden at forbedre og i god heufd at holde og sig i alle maader efter Kongl. may^{st.} allernaadel. lov og forordninger at rete og forholde; for^{nt.} anpart bolig er hanem i feste forundt for Tiuge Rd., hvoraf Treten Rd. Tre Mk. mig er betalt, resten betaler han inden dette Aars Udgang; naar hans for^{nt.} fader wed Døden afgaaer, niuder han dend øfrige halfwepart i feste imod lige festes erleggelse, dog ei imod sine for Eldres tilladelse at gifte sig, saalænge de begge lever, og dend længstlevende at forsiune med nødtørfdig underholdning derpaa steden; des til witerlighed under min Haand, Nørre Elkjær den 23de Decbr. 1713.

A. Brønsdorff.

Flere Fæstebreve indeholde den Clausul, at Fæsteren

enten har lovet eller er forpligtet til at ægte den forrige Fæsters Enke eller Datter. Matriklen af 1662, den saakaldte Landegildsmatrikel, viser, at den væsentligste Deel af Landgilden da har været Naturalier, f. Ex. Byg, Smør, Sviin, Fødenød, Staldøxne, enkelte Steder Flyndre og saltet Kuller samt Gjøsterihavre. Af Pengeafgifter i Landgilde nævnes Kopenge, Honningpenge, Gjøsteripenge og Huuspenge, hvilke sidste kun findes anførte ved Gadehuse, af hvilke flere gjorde Ugedage og gave saa intet videre. Næsten uden Undtagelse sees i hvert Steds Landgilde anført de saakaldte Smaabede, f. Ex. Gæs og Høns, og har denne Afgift ikke for nogen Gaard eller noget Sted været mere eller mindre end 1 Gaas og 2 Høns. Efter Indtørelsen af Matriklen af 1662 har Landgilden af nogle Fæstesteder været svaret med Naturalier, der synes mest at have været Korn, og af andre med en vis Pengeafgift.

Af en Landvæsenscommissionstorretning af 23de Juni 1795 sees, at L. B. Schmidt, i Medhold af Forordn. 23de April 1781 og 8de Juni 1787 lod alle Gaardene og Stedernes Mark og Eng i V. Tversted og Ø. Tversted samt Terpet udskifte „Mand for Mand“ og gjorde dem lige paa Hartkorn, Hoveri o. s. v., og hedder det udtrykkelig, at ogsaa Landgilden fremtidig skal svares efter den ved bemeldte Udskifning skete Ligning. En i samme Forretning indført Fortegnelse over Hartkornet og Landgilden i bemeidte Byer før Udskiftningen viser, at der i Hartkornet saagodtsom paa alle Gaarde, Steder og Huse i 1762 er skeet Moderation, hvilken Nedsættelse utvivlsomt er skeet som Følge af den samme Aar den 15de Mai stedfundne almindelige Ødelæggelse af Sandflugten, som omtales i flere Fæstebreve, og sees det af et saadant fra 1785 paa en Gaard i Terpet, at der i dennes Hartkorn, som Følge af Sandflugten er afgaaet 1 Td. Af samme Fortegnelse fremgaaer, at Landgilden ogsaa før Udskiftningen (1795) af flere Steder var bleven svaret med en vis Pengeafgift.

Efter den ved denne Udskiftning skete Ligning af Hartkorn, Hoveri og Landgilde fik V. Tversted By, som havde 14 Gaardmænd og 15 Huusmænd, 29 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. 1 Alb. Hartkorn, 62 Rd. 4 Mk. 1 Sk. Landgildspenge og Smaabede 13½ Gaas og 27 Stkr. Høns, anslaaet til 4 Rd. 3 Mk., nemlig 1 Mk. for 1 Gaas og 8 Sk. for en Høne. Terp By

havde 14 Gaardmænd og 8 Huusmænd, 37 Tdr. 3 Skp. 2 Fdk. $\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn, 70 Rd. 1 Mk. 5 Sk. Landgildspenge og Smaabede $10\frac{1}{2}$ Gaas og 21 Høns, anslaaet til 3 Rd. 3 Mk. Ø. Tversted By — Østenkjær medregnet — havde 21 Gaardmænd og 9 Huusmænd, 41 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. Hartkorn, 79 Rd. 2 Sk. Landgildspenge og Smaabede $18\frac{1}{2}$ Gaas og 37 Stkr. Høns, anslaaet til 6 Rd. 1 Mk., hvorhos bemærkes, at Huusmændene vare fritagne for Smaabede.¹⁾ — Landgilden sees saaledes at være falden med omtrent 2 Rd. paa hver Tønde Hartkorn. Gaardene i V. Tversted have været paa lidt over 2 Tdr. Hartkorn, i Terp By paa 2 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdk. $1\frac{6}{25}$ Alb. og i Ø. Tversted 2 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. $2\frac{1}{37}$ Alb. — Om Hoveriet findes i Vedtegningsrubriken næsten uden Undtagelse anført for hver Gaardmand: „Forretter Halvgaards Hoveri i alle Tilfælde“; men hvormeget dette har været, kan ikke oplyses.

I den første Halvdeel af forrige Aarhundrede har det ikke været ualmindeligt, at naar et Sted bortfæstedes til en Soldat, Hosbonden da i Fæstebrevet forpligtede sig til ved første Session at skaffe en Karl til Soldat istedetfor Fæsteren. Et Fæstebrev, udstedt af Jens Brøndlunds Enke den 6te November 1784 paa $\frac{1}{2}$ Gaard i Ø. Tversted, indeholder følgende mærkværdige Clausul: „Fæsteren Lars Mikkelsen har overdraget til mig sine 5 Sønner, navnlig Mikkell 22 Aar gammel, Peder 20 Aar gl., Bertel 18 Aar gl., Jørgen 15 Aar gl. og Johan Christian 13 Aar gl., imod at de paa Forlangende bliver meddeelte fri Pass og Afskeed fra N. Elkjær Eiere for Betaling 20 Rd. for hver af bemeldte Hans Søners Pass, hvorimod Fæsteren er frigivet for Indfæstning, samt for ald Restancen og Kongl. Skatter af Stedet til 1784 Aars Udgang, saavel som Kornskat 1785; ligesom han og er accorderet at nyde til Vaarsæden 1785 3 Tdr. Havre og 1 Td. Byg, samt 10 Rd. til Bæsts Indkjøb, hvorimod han afleverer til mig det paa Stedet værende brune 19 Aars Følløg og brune Føll. Ovenmeldte 5 Sønner skal være fri for at afgives til Soldat, siden de ere Selveier frie Børn, der ere godvilligen overdraget mig.“ Fæsteren Lars Mikkelsen havde været Selveier af og boet paa Kirkegaard i Hellum

¹⁾ Ligesom det, efter hvad foran er nævnt, var Tilfældet ved Matriklen af 1662, have de saakaldte Smaabede heller ikke senere været mere eller mindre end 1 Gaas og 2 Høns af hver Gaard.

Sogn. — Af flere Fæstebreve fra det 17de og 18de Aarhundrede erfares, at der af Hosbonden er bleven betinget forsvarligt Ophold med „Husværelse, Kost, Klæder og anden Forpleining samt efter Døden anstændig Jordfæstelse“ til den fratrædende Fæster og Kone, naar disse have været gamle og affældige.

At Bønderne paa N. Elkjær Gods ogsaa have lidt under Bestemmelserne i Forordn. af 8de Februar 1724 om Stavnsbaandet og de senere skærpede Lovbestemmelser i Forordn. af 5te Marts 1731, 4de Febr. 1733, 12te October 1742 samt endelig og særdeles Forordn. 1ste Juli 1746, 21de August 1767 og 30te Juni 1741, kan ikke betvivles. Vel er det ikke sagt i sidstnævnte Forordning, at der maatte gives eller tages Betaling for det af Herremændene til de gevorbne Regimenter saa hyppigt afgivne Mandskab; men at dette alligevel ikke var nogen Sjeldenhed, derom haves endnu mange paalidelige Vidnesbyrd i mundtlige Oplysninger fra Folk, hvis Forældre have levet under og fortalt om disse sørgelige Forhold. Følgende af Forfatterens Fader fortalte Tildragelse, hvortil hans Fader havde været Øienvidne, turde fortjene at anføres som Bidrag til Oplysning om den Vilkaarlighed, hvormed Godseierne i hine Tider behandlede deres Fæstebønder ogsaa med Hensyn til Udskrivning til Krigstjeneste før Stavnsbaandets Løsning ved Forordn. af 20de Juni 1788. Ved den Extrasession, der endnu mindes under Navn af „den store Session“, som ifølge den nævnte Forordn. § 12 blev afholdt i Aalborg, blev der, efterat Sessionen var tilendebragt, af Krigscommissæren — Driberg — rettet den almindelige Forespørgsel til Mandskabet, om Nogen havde noget at klage over sin Proprietær, hvorpaa en Karl fra N. Elkjær Gods, der samtidig laae i Garnison i Aalborg, traadte frem og ganske freidigt yttrede: „Ja, a æ bløven solgt te gevorren Soldat“, og da Sessionen forlangte nærmere Oplysning, navnlig om, af hvem han var bleven solgt, svarede Karlen: „To de var ham Skindpungen — L. B. Schmidt — fra N. Elkjær, som va bløven faanærmt apaa mæ, aa saa solgt hai mæ faa 12 Daaler.“ — Schmidt, som var tilstede ved Sessionen, vel med den i forn. Forordn. § 12 nævnte Rulle over Mandskabet paa Elkjær Gods¹⁾, var under Løbet af denne Samtale

¹⁾ Schmidt, senere Eier af Elkjær, var dengang Fuldmægtig hos Eierinden, Enkemadame Brøndlund.

gaaet udenfor; men da Thomas, saaledes hed Soldaten, af Sessionen var bleven gjort opmærksom paa, at han kunde faae de 12 Rdlr., for hvilke han var bleven solgt, naar han kunde bringe Schmidt tilstede igjen, forlod han strax Sessionslocalet og vendte snart tilbage, trækkende den slukørede Schmidt ved Armen, og blev denne, efterat han først af Krigscommissæren i ublide Udtryk havde maattet høre ilde for sin umenneskelige Handel med Karlen, af Sessionen tilpligtet at betale Thomas den for ham erholdte Betaling, 12 Rdlr., som i hin Tid blev anset for en ikke ubetydelig Sum, og som Hr. Schmidt heller ikke havde ved Haanden, men maatte laane i Aalborg for at tilfredsstille den paatrængende Thomas, om hvem det endnu fortælles, at han var den sidste, som fra Elkjær Gods blev solgt til „gevorren“ Soldat.

Ogsaa imellem hverandre indbyrdes dreve Herremændene Handel med Bønderkarlene, og det vides med Vished, at fornævnte Schmidt paa Elkjær engang til Eieren af Odden solgte en Bondekarl, for hvilken han fik en lukket Vogn i Betaling. Forfatterens Moder, Karen Margrethe, født Jacobsen, erindrer ogsaa tydeligt, at hendes Fader, som før 1788 i flere Aar havde været Godsforvalter paa Bøgsted ved Hjørning, ofte har fortalt, at naar hans Principal, Ritmester E. Bolvig, blev fornærmet paa en af Bønderkarlene paa sit Gods, truede han bestandig med, at han vilde sælge ham til gevorben Soldat, hvilket ogsaa ofte skete.

Øster Tversted By, som nu har 12 Gaarde og 6 Huse, bestod 1662 af 2 hele og 6 halve Gaarde, 2 Bol, 7 Gadehuse med Jord og 6 uden Jord. Beboerne vare alle kongl. Maj. Tjenere til Aalborghuus. Den største af Gaardene i denne By, der ligesom 2 andre 1662, beboedes af 2 Fæstere, skyldte, eller svarede i Landgilde, 4 Tdr. Byg, 1 Ø Smør, 1 Svin, 1 Oxe at stalde, 1 Dir. Gjæsteri, 3 ½ Kopenge, 1 ½ Honningpenge, 1 Gaas og 2 Høns, hvilket svarer til 8 Tdr. 2 Fdkr. 2 Alb. Hartkorn. Til samme Gaard kunde saaes 4 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg og 8 Tdr. Havre samt avles 24 Læs Hø, hvilken Udsæd svarer til 4 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn. I Taxationsforretningerne fra 1683¹⁾ findes blandt andet an-

¹⁾ Grundlaget for Matriklen af 1690.

ført om denne By: „Der er kun 1 Mark til Byen, Nørmark, hvoraf en Deel saaes aarlig. Den grændser mod Vest og Nord til Sandklitten, hvorfor en Deel af den er fordærvet af Sand, uanseet Sandklitten er næsten med Klittag og Tjørn bevoxet, saa den synes ikke at faae stor Overhaand. Nord for Byen er et Fald Jord, der kaldes Digsblokkene, der løber mod Øst og har 30 Stkr., er Flyvesand, og har i Mands Minde ikke været under Ploven, for at Sandet ikke skulde tage Overhaand.

Til samme By findes: 1) Tørveskær til Huusbehov. 2) Ingen Gærdsel, maa bruge Tørvediger. 3) Hjultømmer kjøbes i Hjørring og Bygningstømmer ved Kragstrand af Nordmændene. 4) Fiskeri til Huusbehov, Flyndre, Hvidlinger o. a. 5) Lade male i Odden, Skeen og Rød Vandmøller.

Der findes en Deel indelukkede Tofter og Haver. De fleste Gaarde have nødtørftig Kaaljord til Gaardene, det samme have alle Husene. Der er 5670 Alen Forstrand, tilhørende Kongen; Aasdal Strand grændser dertil paa begge Sider, mod Øst er Grændsen ved Flodbæk. Overdrivten har denne By i Fællig med Vester Tversted, Terpe By, Elkjær Hovedgaard, Præstegaarden, saavel som de to Enge Vachthuse i Siørig, er vurderet til 210 Høvder aarlig.“ 1683 bestod Byen af 9 Gaarde, af hvilke 3 vare Tjenere til Marqvor Rodsteens Arvinger og 6 til Kongen, og af Byens 19 Huse eiede hver af bemeldte 2 Husbonder omtrent Halvdelen.

Til Præstegaarden kunde i 1662 saaes 6 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg og 10 Tdr. Havre samt ayles 30 Læs Hø, hvilket svarer til, og var dengang lig 6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn.¹⁾

I Matrikullen af 1662 staaer: „Derhos er en liden Mølle, som Præsten bruger til sit Huses Fornødenhed.“

Vester Tversted By, som nu har 8 Gaarde og 36 Huse, bestod 1662 af 1 heel og 1 halv Gaard, 5 Bol og 16 Gadehuse. Med Undtagelse af 6 af de sidstnævnte, som hørte til Aalborghuus, vare de alle Tjenere til Elkjær. 1662 var der et Huus, som hed Sparretoft. Af Byens 10 Gaarde i 1683 tilhørte de 7 Admiral M. Rodsteens Arvinger, 2 Kongen og 1 Uggerby Kirke. Husenes Antal var dengang 15, som

¹⁾ A. Berntsen II B. I P. p. 52, 62.

deels vare Tjenere til Elkjær, deels til Kongen. Aarsagen til den betydelige Tilvæxt i Gaardenes Antal i V. Tversted fra 1662 til 1683 kan ikke forklares. Af Bemærkninger i Taxationsforretningerne fra 1683 hidsættes følgende: „Alle Huse og Gaarde, som Kongen har, har han af Landsdommer Jens Lassen, fordm paa Dalum. Jorden hedder Tversted Mark.

Hovbæks Blokke er for en stor Deel tilsandet, Klitten voxer bestandig.

Gribsjord; her er forbigaaet en Deel Jord, der har 2 Al. Sand, men nu dog er tilgroet; det kan imidlertid ikke pløies mere for ikke at vække Flyvesandet.

Toftjorderne ligge ved Gaardene og Husene. Jorden er Sand og Gruus og lidt Muld, saaes efter 3die Aars Gjødning.

Af Engbund er til Øster og Vester Tversted og Terpe Byer: Sjørig, som løber med den østre Ende paa Gaardboe Sø og med den vestre Ende paa Sjørigs Mose; samme Engbund er besværlig at bruge, da den er 1 Miil fra Byerne, og der tilmed er store Moradser i den, saa de tildeels skal bære Høet i Land; naar det skal slaaes, er de der 8 Dage i Træk. En anden Engbund er i Øster Tversted Mark mellem Faarkjær og den ny Have, kaldes Faarkjær; paa Terpe Mark en kaldet Fuglsig Eng og Røreng. Til nævnte By (V. Tversted) er der ingen Skovhugst, uden i Sjørig Mose er der nogle Vidie-Ris og Birke-Ris; ingen Gjærdsel. Tørveskjær ligeledes i Sjørig Mose, 1 Miil fra Haanden. Fiskeriet bruges ikke meget, da faa ere saa formuende, at de kunne anskaffe Redskaber. Veirmøller have de ikke; lade male i Odden, Skeen og Rød Møller.

Tversted Terp, som har 9 Gaarde og 36 Huse, bestod 1662 af 5 Gaarde, 5 Boel og 12 Gadehuse, hvis Beboere alle vare Tjenere til Seefeldt paa N. Elkjær. Den største Gaard i Terpet skyldte da 18 $\frac{1}{2}$ Smør¹⁾, 4 Tdr. Byg. 1 Svin, 1 Fødenød, 28 β Kopenge, 1 Dlr. Gjæsteri, 1 $\frac{1}{2}$ Honningpenge, 1 Gaas og 2 Høns, hvilke Landegildsposter svare til 7 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn, og var Udsæden ved samme Gaard 3 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg og 6 Tdr. Havre. 12 Læs Hø, som giver 4 $\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn

I Taxationsforretningerne fra 1683 findes anført om Tversted Terp: „9 Bøndergaarde og 10 Gadehuse, der høre

¹⁾ Til 1 $\frac{1}{2}$ Smør, som var lig 2 Tdr. Hartkorn, regnedes 24 Marker.

til Elkjær. 1 Gadehuus tilhører Hr. Nathaniel Sognepræst. Nord for Præstegaarden er en Klit, der af og til tilføier Jorderne Skade.

Tuen, en Gaard. 1662 var den et Bol, som hørte til Elkjær og skyldte aarlig 3 ø Smør, og var Udsæden $1\frac{1}{2}$ Td. Rug, $\frac{1}{2}$ Td. Byg. 6 Læs Hø. Da der i Matriklen for samme Aar er bemærket, at Tuen var fordærvet af Sand, er det klart, at Gaarden dengang maa have staaet længere mod Nord i Horsnab Fang, hvilket ogsaa maa have været Tilfældet 1683, da det hedder, at Tuen ogsaa da var udsat for Klitten. Endvidere 1 Gadehuus af samme Navn, som 1662 skyldte 200 Flyndere¹⁾.

Gjøgsig, 1 Gaard. Var 1662 1 Bol, som hørte til Bøgsted og skyldte 3 ø Smør, og 1 Gadehuus af samme Navn, som gjorde Ugedage til Bøgsted.

1683 nævnes en Gaard ved Navn Skram, som tilhørte Sophie Seested til Bøgsted, og om hvilken var bemærket, at den laae temmelig fri for Fare af Sand. Da der endnu findes en Gaard, hvis Navn skrives Skram, men som almindelig kaldes Gjøgsig, maa det være den samme Gaard, som her er anført, og Oplysningen fra 1683 om, at den ikke var udsat for Fare af Sand, tyder paa, at den allerede da har været flyttet mod Syd, hvor den nu staaer, og hvor dens noget høie Beliggenhed har givet den Navnet Skram, og af et Tingsvidne fra Horns Herreds Ting af 11te Juni 1683 sees, at nogle Beboere af Horsnab Fang, hvortil ogsaa Gjøgsig hørte, da vare flyttede ned paa deres „Engrimmer“ mod Gaardboe Sø, hvilket senere er skeet med dem alle som Følge af Sandflugten.

Slynge, 1 Gaard. Navnet Slynge (som det ogsaa udtales) kan sammenlignes med det svenske Slynge, Hængedynd. Dette Slynge er samme Ord som det jydsk en Slynge, der betyder en Gyng. I Jydsk har man ogsaa Gunge, som betyder Hængedynd. Slynge kunde ogsaa udledes af Vandplanten Sly c : Sly (*conferva palustris*) og Eng. Var 1662 2de Bol, af hvilke det ene, som hørte til Odden, skyldte 2 ø Smør, 4 ø Groffisk, 200 Flyndere og 2 Hestes Gjæsteri, hvilke tilsammen gave 3 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Hartkorn. Udsæden var 2 Tdr. Rug, 1 Td. Byg. Hø 15 Læs. Det andet

¹⁾ 200 Flyndere = 4 Skpr. Hartkorn.

Bol hørte til Asdal og skyldte 2 Tdr. Byg og 3 Ø Smør = 4 Tdr. Hartkorn. Udsæden var 2 Tdr. Rug og 3 Tdr. Havre. Hø 8 Læs. Om det sidstnævnte hedder det 1662 „fordærvet af Sand“. 1683 maa det ene Bol være ødelagt af Klitten, og berettes da om Slyngø: „Gaarden tilhører Mogens Skeel til Odden, beboes af Søren Christensen. Der er 4 Skifter Jord, meget fordærvet af Sand, men frygter, at Resten ogsaa vil gaa bort. Tørveskær, Fiskeri, Kaaljord og Eng til Fornødenhed.“

Som Følge af de store Ødelæggelser, Sandflugten anrettede paa Skagen i Slutningen af forrige Aarhundrede, købte Byfoged Hans Christoffer Ferslev dersteds Slyngø 1790 eller 91 i den Hensigt at boe der, og derfor opbyggede han Gaarden i større Stil; men da Sandflugten paa Skagen igjen aftog og tildeels dæmpedes, opgav han denne Plan, og solgte hans Enke, Cathrine Ferslev, igjen Slyngø 1796 til Hans Nielsen i Klarup i Skagens Sogn, som 1800 for 1400 Rd. Dansk Courant solgte den til Godsforvalter Christen Jacobsen paa Bøgsted, som eiede og beboede Gaarden til sin Død 1835. I Hans Nielsens Skjøde til Christen Jacobsen er anført: „Slyngø, som er beliggende i Tversted Sogn, Hjørring Amt, er anslaget udi Landmaalingens nye Matricul (1690) for Hartkorn Ager og Eng 4 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb., men siden modereret 3 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb., formedelst Skade af Sandflugt, saa der nu ikkun er igjen 2 Skpr. Hartkorn at contribuere af.“

Af denne betydelige Moderation i Hartkornet kan sluttes, at Gaardens øvrige betydelige Tilliggende, omtrent 300 Tdr. Land, hvoraf en stor Deel Engbund, dengang er bleven anset for at være af liden Værdi. Engene have ganske vist været for bløde, og maa Markjorderne, da Gaarden blev flyttet mod Syd, have været ubetydelige og af ringe Beskaffenhed.

Forfatterens Moder, Karen Margrethe, født 30te Marts 1793 paa Bøgsted, er en Datter af fornævnte Christen Jacobsen, gift med Karen Andersen af Aalbæk, hvis 2 andre Børn vare en Søn, Andreas, som døde 1836, og en Datter, Dorthea Johanne, død den 30te Juli 1870, gift med min Farbroder Peder Jensen Gaardboe, som eiede og beboede Slyngø fra 1836 til i August 1870, da han solgte den til sin Søn Carl, som 1871 og 1873 har ladet bygge en

ny Gaard. Da Byfoged H. C. Ferslev købte Slynge, var der kun eet Huus paa Eiendommen, som stod 5—600 Al. lige i Øst for den nuværende Gaard. Tidligere har Slynge staaet omtrent $\frac{1}{8}$ Miil længere mod Nord, hvor den i Slutningen af det 17de Aarhundrede tilligemed de øvrige Steder i Horsnab Fang blev overfløiet af den nuværende „Simon Skrivers Klit“.

Horsnab, som nu bestaaer af 3 Gaarde, var 1662 1 Gd., som skyldte 4 Tdr. Byg, 1 Skovsvin og 3 $\frac{1}{2}$ Gjæsteri = $4\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn, pantsat fra Mariager Kloster til sal. Jens Høgs Arvinger. Nu velb. Jens Bildtes Tjener til Hestrupgaard. 1 Bol, som skyldte 2 Tdr. Byg = 2 Tdr. Hartkorn. Var pantsat fra Aastrup, Jens Høgs Arvinger. Nu Tjener til Hestrupgaard. 1 Gadehuus, som skyldte $\frac{1}{2}$ Tde saltet Kuller = 6 Skpr. Hartkorn. Tjener til Asdal. 1 Do, som gav 18 β Huuspenge. Var pantsat fra Mariager Kloster. Nu Tjener til Hestrupgaard. I et Document i Geheimearkivet af 2den Juli 1419 findes omtalt et Skifte om Asdal, og blandt derunder hørende Gods nævnes 1 Gaard i Horsnab i Twerstæde Sogn, hvorpaa boede Swen Barn. Med Hensyn til Sandflugt ved Horsnab siges kun i Matriklen af 1662 om det førstnævnte Gadehuus „fordærvet af Sand“. — I Taxationsforretningerne fra 1683 nævnes Sønder og Nør Horsnab, begge tilhørende Ide Skeel til Asdal. Om Sønder Horsnab hedder det, at Jord dertil er oprudt af Heden, og noget meget udsat for Klitten, hvorimod der, mærkeligt nok, siges at Nør Horsnab var mindre udsat for Sand. Disse Bemærkninger antyde, at S. og N. Horsnab endnu 1683 have staaet længere mod Nord. Endvidere nævnes 1683 Gammel Horsnab, tilhørende Ide Skeel. „Sand rundt omkring med Klitter og Banker, har været nøgen Sand, nu tilgroet, dog stor Fare. Ialt 54 Agre.“ Det her nævnte Gammel Horsnab kan antages at have været det oprindelige, ovenfor i 1419 omtalte „Horsnab“, der, som foran meldt, har staaet der, hvor Stederne Vesterklit nu ere, hvorimod S. og N. Horsnab have ligget længere mod Øst, hvorfra de ere flyttede hen, hvor de nu staae, længere mod Syd. Endvidere berettes 1683: „Forstrand for Gammel Horsnab saavel som Strandhuset, Asdal tilhørende, anfanger ved Raabjerg Skive, strækker sig til Floddæk, i Længde 7020 Alen. Vrag af og til. (Ved Raabjerg Skive maa forstaaes Skjellet imellem Raa-

bjerg og Tversted Sogne. I Nærheden ligge endnu Stederne Skiveren, som sandsynligviis have faaet Navn af en Skive eller et Brædt, der i sin Tid maa have staaet her i Sogneskjellet.) Strandhuset (nævnes ikke 1662) tilhørte 1683 Ide Skeel. Opsat for 6 Aar siden (1677). Jorden er opløiet mellem Stranden og Klitten. Udsat for Fare af Sand. 12 Agre.“ Strandhuset kan antages at have været den første Bebyggelse af Vesterklit, som ikke nævnes 1662.

Sørig, som nu bestaaer af 2 Gaarde og 3 Huse, nævnes ikke 1662. Om Sønder Sørig findes i Taxationsforretningerne fra 1683 anført: „Gaarden tilhører samtlige Sognemænd; den er bygget af dem i 1658 og en Lod lagt dertil, for at Beboeren skulde have Indseende med deres Enge. Derefter findes vedhæftet en af Præsten Nataniel Pedersøn med Haand og Segl bekræftet Afskrift af Jens Christensens Engbrev, hvorved Sognemændene 1672 har overdraget ham Sjørig Vogterhuus med tilhørende hegnede Jordlod, mod at han ægtede sin Formand Ole Sørensens (for hvem det byggedes 1658) Enke og lover at vogte Engene mod de trædske Naboer, tage deres Kreaturer ind, hindre de Reisende i at bede paa Engene o. s. v. — Ligeledes lover han ikke at tage Hosbund Hold hos nogen Proprietarium, for at Enghuset skal ikke med sit ringe Tilliggende gaae Sognemændene fra. Opfylder han ikke sin Pligt, skal de efter 2 Mindelser kunne opsige ham Huset. Actum Tversted Kirke¹⁾.

Om N. Sørig siges 1683, at den er bygget for nogle Aar siden paa Øster Tversted Jorder, nemlig de Bønders, der tilhøre Kongen efter Landsdommer Jens Lassen; der meldes intet om Gaardens Bestemmelse, den tilhører Kongen. — Antallet af Husene paa Sørig Mose, som foran ere omtalte, er 54.

Altonahusene, som ere byggede i Begyndelsen af dette Aarhundrede paa Elkjærs Jorder, ere 19 i Tallet.

Vesterklit bestaaer af 3 Steder og Østerklit af 3. Imellem Vesterklit og Østerklit ligger den for Statens Regning i Foraaret 1859 — vide Lov af 29de December 1857 om Sandflugtsstrækningernes Behandling — paabegyndte Træplantage, hvis Areal, som er kjøbt fra N. Elkjær, udgjør

¹⁾ En Levning af de gamle Sognestevner. See Optegnelser om Gissel-feld p. 114.

600 Tdr. Land og har kostet omtrent 1700 Rdlr. Paa Plantagen anvendes aarlig 2000 Rdlr., hvoraf ogsaa udredes Planteurens aarlige Løn (400 Rd.), samt Afbetaling paa dennes Bolig, som er opført omtrent midt i Anlægget. Denne Plantage er tilligemed en lignende i hver af de øvrige 3 vestlige Amter i Jylland anlagt under Veiledning af Kammerherre Riegels.

I Tversted Sogn var der 1662 70 Beboelser, Elkjær medregnet, og havde 10 Gaarde og Bol hver 2 og en større Gaard endogsaa 3 Beboere, hvilket giver 81 Beboere eller Familier. 1683 nævnes kun 86 Beboelser. 1871 var Beboelsernes Antal stegen til 220.

Tversted Sogns Klitter, som paa de bredeste Strækninger kun naae omtrent $\frac{1}{8}$ Miil ind i Landet, ere overhovedet meget rolige $\therefore$ godt bevoxede med Tjørn og Klittag og ville med en lidet kostbar Vedligeholdelse og forsigtig Afbenyttelse neppe mere kunne blive farlige for de tilgrændsende Jorder. Derimod haves historisk Vished for, at Sandflugten her tidligere har anrettet megen Skade. Saaledes nævnes Klitten allerede i det foran meddeelte Sandemændsbrev fra 1479, og af et Do. af 15de Septbr. 1595 sees, at Flodbæk da var tilfløiet med Sand og havde taget en anden Retning, samt at nogle Leergrave vare begravede under Klitten, ligesom ogsaa at Horsnab Skov og flere Jordeiendomme da vare blevne ødelagte af Sand. Af de efterfølgende Præsteindberetninger erfares, at Sandflugten 1571 havde ødelagt 8 Tdr. Land af Præstegaardens Jorder. 1625 skriver Præsten Palle Andersen, at Præstegaarden da laae i en løs Sandklit, hvoraf kan sluttes, at Sandflugten forøvrigt maa have anrettet mere Skade i Sognet. 1689 vare flere Steder ganske ødelagte paa Ager og Eng og nogle bortflyttede. Endnu i Midten af forrige Aarhundrede maa Klitterne have været meget levende, og af flere gamle Fæstebreve paa Elkjær Gods kan det sees, at Sandflugten den 15de Mai 1762 har anrettet en stor almindelig Ødelæggelse, hvisaarsag der skete Moderation i flere Gaardes Hartkorn. I Slutningen af forrige Aarhundrede var Skjellet imellem Raabjerg og Tversted Sogne saa „forvildet“ af Sandflugt, at der den 15de October 1793 og 7de Mai 1794 afholdtes Landvæsenscommissionsmøder for at afsætte nyt Skjel.

Efterfølgende i Bispearkivet erholdte Præsteindberetninger

give, sammenholdte med Forholdene i Nutiden, interessante Oplysninger om Sognets saavel topografiske som økonomiske Beskaffenhed i det 16de og 17de Aarhundrede.

1553. Tuerstedh. Kan han saa til sin Præstegaard: Rug 3 Pund, Byg 5 Pund, Havre 3 Pund¹⁾. Eng 23 Læs, det han henter lang Vei. Gaarde 16, Bole 16. Tiende Byg 3 Pund $\frac{1}{2}$ Td. 3 Skpr, Rug 1 Pund $\frac{1}{2}$ Td. $2\frac{1}{2}$ Skpr, Havre 5 Skpr. Qvægtiende: Lam 5, Kid 5, Kalve 2, Tiende-penge 3 $\frac{1}{2}$, Offer 3 $\frac{1}{2}$ danske.

Gordebo Mark, som bor ved Stranden, har 2 Mile, en stakket halv Miil til Raabjerg Kirke, at de maatte søge til Raabjerg og gjøre Præsten efter Ordinantsens Lydelse, for de give intet.²⁾ Han har Degnebol.

1568. Register paa Tversted Sogn. Tversted. 1 Herregaard ved Navn Elkjær, der tjener 3 Gaarde, 4 Bol og 14 Gadehuse; til Kronen 7 Gaarde og er nu pantet til Odden, 4 Bol, 6 Gadehuse; til Sejlstrup 2 Gaarde, 2 Bol, 2 Gadehuse; Otto Banner 1 Gaard, 1 Bol, 1 Gadehuus; Frantz Banner 1 Gaard; Fru Magdalene Banner 1 Gaard, 1 Bol; til Brodskoff (Bratskov) 1 Gaard; til Elkjær 1 Gaard, 1 Gadehuus; til Mariager Kloster 1 Gaard; til Vrejlev Kloster 1 Bol; Degnebol; Præstegaard.

Fortsættelse. Tversted. Herregaarde 1 ved Navn Elkjær, dertil 3 Gaarde og er dog skiftet i 2 Byggsteder hver Gaard, 4 Bol, 14 Gadehuse; Præstegaarden, som Præsten ibor; velbyrdig Mand Otte Banner til Asdal 1 Gaard ved Navn Horsnab, 1 Bol ved Navn Slyng, 1 Gadehuus, som er bygget paa samme Horsnab Endel; velbaarne Mand Frantz Banner til Kokkedal 1 Gaard ved Navn Tuen, som er ogsaa bygget af Horsnab Endel, som hører Otte Banner til; velb. Fru Magdalene Banners til Baggessvogn 1 Gaard, som hedder Skram og er bygget af forskr. Horsnabs Eiendom, 1 Bol; Kongens Gaarde 7 Gaarde, og somme sidder 2 paa hver Gaards Eiendom og er nu pantet til Odden af Iver Lunge, 4 Bol, 6 Gadehuse; til Sejlstrup 2 Gaarde, 2 Bol, 2 Gadehuse; til Brødsloff 1 Gaard; til Eskjær 1 Gaard, 1 Gadehuus; til Mariager Kloster 1 Gaard; til Vrejlev Kloster 1

¹⁾ 1 Pund Rug og Byg = 2 Tdr. 1 Pund Havre = 4 Tdr.

²⁾ Ved Gordebo Mark betegnes Gaardboe Birk i Raabjerg Sogn, som indtil 9de Mai 1556 hørte til Tversted Kirke.

Bol; Degnebol, som man kunde saa 8 Skpr. Korn til; 2 Læs Eng.

1571. Hr Niels i Tversted. Kan han saa til Tversted: Rug 6 Tdr., Byg 8 Tdr., Havre 10 Tdr. Eng 28 Læs. Offer 3 Mk., Korntiende —, Qvægtiende Lam 7. Om Tversted Præstegaard siger han, at Sand har fordærvet ham saa meget, som man kan saa 8 Tdr. Korn i. Degnen i Tversted Sogn har Degnebol; han kan saa til samme Bol Byg 4 Skpr, Rug 4 Skpr., Havre 4 Skpr.; Eng 5 Læs; beklager sig, at han har meste Parten lagt Jorden øde til samme Bol.

1625. Palli Andersøn, Præst til Tversted, Bindslev og Uggerby Sogne.

Tversted. Kan saa til sin Præstegaard, han ibor, Rug 6 Tdr., Byg 6 Tdr., Havre 6 Tdr. Eng til Præstegaarden 9 Læs. Herforuden er 10 Læs Eng, som ligger fra Præstegaarden 1½ Miil i et meget blødt Kjær og flere Aar bliver ubjerget, og er samme Hø ikke bedre end Halm; thi faa Creature vil æde deraf. Korntiende af samme Sogn Rug 3 Tdr., Byg 8 Tdr., Havre 4 Tdr. Ligger ogsaa min Præstegaard, som jeg ibor, i en løs Sandklit, Marken er meget fordærvet af Sand, og naar det bliver Tørk Aaringer, bliver Kornet meget ringe, saa den Tid har været, jeg har saæet 6 Tdr. Byg i gl. Jord og jeg dog ikke har høstet 1 Skp. deraf igjen, som nok beviisligt er. Ligger ogsaa samme min Præstegaard paa en almindelig Landevei for Kongens Folk, som skal vandre igjennem Landet fra Aalborg til Skagen.¹⁾

1689. Tversted. Anno 1688 er jeg her til Stedet ankommen, og fandtes Tilstanden saaledes: 1) Præstegaarden saa aldeles brøstfældig, at den ganske, endeel af Raallinghuset og af Laden undtagen, strax vil opbygges, hvilket i disse besværlige Tider falder mig saa meget mere vanskeligt som 2) baade Præstegaardens Jord saavelsom og det hele Tversted Sogn formedelst den skadelige Sandflugt Aar efter Aar fordærves, saa at nogle Steder baade paa Ager og Eng ganske ere ødelagte og Boliger ere bortflyttede. Nogle Gaarde i Sognene staae øde og ubeboede foruden en, som forleden Aar ganske afbrændte. Saa er og Fiskeriet, som i

¹⁾ Heraf synes at kunne sluttes, at i den Tid endeel Infanteri har cantoneret i Skagen, men som aldeles er gaaet i Glemsel her paa Egnen.

mine Formænds Tider var Tversted Sogns og, af det, Præstens bedste Fordeel, her ved Stedet ganske nedlagt, saasom fast intet i nogle Aar har tilgaaet. Af ovenmeldte Aarsager hverken min Gaards Avl, Tiende eller Offer nær kan opnaa min sal. Formands. 3) Af Elkjær, en Herregaard, liggende i Tversted Sogn, har Præsten aarlig nydt 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg indtil min Tilkomst her til Stedet; men endskjøndt den velbaarne og gunstige Patron i Stedet derfor mig med Offer lader aflægges, det jeg med ydmygst Taknemlighed erkjender, dog saasom Offer kan erlægges pro arbitrio, den og formedelst Forandring, som kunde skee ved Stedet, mulig kunde Præsten fragaae, skulde han vel bedst og vissest være forsynet med det sædvanlige Korn. Dette med gunstige Øine og til mit Bedste at maatte ansees, begjæres ydmygeligst af høiædle Hr. Stiftamtmandens saa og velædle Hr. Biskoppens min høiærværdige Faders i Herren ydmygste Client H. Gjessing.

Degnekaldets Indkomst i Tversted Sogn: Visse og uvisse efter nøieste Beregning 50 Rd. 3 Mk., hvorfra gaaer de efter kgl. Forordn. af Kaldet gaaende Skatter og Pension til Aalborg Kathedralskole ialt 5 Rd. 2 Mk. 12 Sk

Tversted Degnebolig 15. Juli 1768.

Michael P. Terp.

Af følgende kongl. Brev af 28de Juni 1568 sees, hvorledes Adelen paa den Tid forurettede Bønderne. „Vore Undersaatter i Tversted og Tversted Terp, som Ove Lunge til Tirsbæk havde i Pant paa sine Broderbørns Vegne, klage over, at Lunge formeente dem deres Fædrift og en stor Deel af Kronens Eiendom, som deres Forældre for dem og de selv har haft i Haandhæfd og Bygning, især „Kjærsager“, som Broderen Kristoffer Lunge tiltog sig, og „Sletings Aas“, som Ove Lunges Foged har taget fra dem i Tversted Terp, hvorfor Lunge fik en Irettesættelse og Befaling om at give det tilbage, som Bønderne havde, da han fik det i Pant, og tilholde sin Foged, at han vore og Kronens Bønder lader være udi Fred og dem ikke truer og undsiger eller i nogen Maade foruretter.“¹⁾

¹⁾ Tegnelser over alle Lande X. 84.

Saadanne kongelige Befalinger og Irettesættelser vise vel, at Regeringen misbilligede den haarde Medfart, Adelen paa den Tid og over 200 Aar senere lod vederfares Bønderne, men Forholdene vare saaledes, at saadanne kongelige Befalinger i de fleste Tilfælde fik liden eller ingen Betydning, og at „Sletings Aas“ heller ikke er bleven tilbagegivet Bønderne i Tversted Terp, sees af, at den i Matrikullen af 1662 nævnes som en af N. Elkjærs Marker.

Ved en kongelig Skrivelse af 4de December 1582 blev det bestemt, at Sognemændene i Tversted og Mosbjerg skulle „herefter i Kjærven føre deres Kongetiende til Skagen, og de af Mosbjerg yde den til Sognepræsten og af Tversted til Skolemesteren (o: den latinske)“

Da Tverstedboerne ialmindelighed med Hensyn til Oplysning og Dannelse omtrent staae paa samme Trin som deres Naboer Raabjergerne — og, saavidt jeg har kunnet faae oplyst, maaskee lidt lavere —, vil næsten Alt, hvad jeg i min Beskrivelse af Raabjerg Sogn¹⁾ har oplyst om Culturtilstande der, kunne anvendes paa Tverstedboerne i Almindelighed, og synes det især, som om Selvstændighedsfølelsen er mindre udviklet her, hvilket vel kan antages at være en Følge af Trældomsaaget Hoveriet, under hvilket mangan Tverstedboer endnu sukkede i Begyndelsen af dette Aarhundre, og skjøndt det da skete under en meget human Hosbond, er Indtrykket deraf endnu ikke udslettet af Folkekarakteren, og det er med en synderlig ubevidst Respect Beboerne endnu tale om og see til Herregaarden N. Elkjær. Vel vide de Fleste nu, at de ere uafhængige saavel af Herremanden som Præsten, og at deres borgerlige og politiske Rettigheder ere lige, men de føle tydeligt, at Oplysningens Svælg adskiller dem, og dog vil Bevidstheden om Nødvendigheden af en bedre Uddannelse i aandelig Henseende ikke ret vaagne hos dem; men i Tidernes Løb maa og vil det komme, og det turde maaskee fortjene at bemærkes, at endeel af Beboerne i den østlige Deel af Sognet ere Medlemmer af

---

¹⁾ Saml. til jydsk Historie og Top. III.

Raabjerg Sogns Læseselskab. Mandfolkene befatte sig ikke, som i Raabjerg Sogn, med Fruentimmerarbeide, og de, som ikke læse eller gaae til Kroes, ligge gjerne „paa Bænken“ i de lange Vinteraftener, og i de fleste Huse findes ikke anden Lecture end Psalmebøger og en gammel Huuspostil. Med Hensyn til Sæder og Skikke bemærkes, at der endnu hos Gaardmændene af og til holdes „store Brylluper“, i hvilke der offres i Kirken og bæres „Faaen“ til Bryllupsgaarden af de indbudne Gjæster, saaledes som findes omtalt i mit „Et Bondebryllup i Raabjerg for 30 Aar siden“. ¹⁾ Uagtet Huusandagt er meget sjelden og Faa gaae i Kirke, er Moraliteten dog god og Forbrydelser af den grovere Slags yderst sjeldne. Som Følge af den mindre gode Oplysning spiller Overtroen her endnu en ikke ubetydelig Rolle, dog er det mest med Hensyn til Uheld paa Kreaturer og indtræffende Vanskelighed ved at kjærne Smør, at Troen paa Hexeri gjør sig gjældende. Den i min Raabjerg Beskrivelse omtalte Hexemester her i Sognet, som ogsaa har havt endeel at bestille i Raabjerg Sogn, har i det sidste Aarstid tabt meget af sin Praxis i Tversted Sogn som Følge af, at det flere Gange skal have slaaet ham feil „at skaffe Folk deres Smør igjen“, og den over hele Vendsyssel bekjendte og benyttede Overhexemester, „Hals Præst“ (boende i et af Nabosognene til Tversted) er nærved at gjøre Hexemesteren her overflødig. Den store Sortekunstner i — skal nemlig ikke alene med Lethed kunne bringe Smørret i Rigtighed igjen m. m., men er tillige, efter Fleres bestemte Paastand, endogsaa i Stand til at fremmane Skadesmanden. Saaledes har en ellers paalidelig Mand i Elling Sogn fortalt mig, at da han ifjor havde brugt „Hals Præst“ for at gjøre noget tilrette, og denne tillige vilde vise ham hans Skadesmand, kom denne paa Hexemesterens Trylleord løbende af alle Kræfter kun iført Underbeenklæder og een Strømpe. Den uimodstaaelige Ordre var nemlig indløben, medens Manden klædte sig paa. Naar der saaledes som Følge af Ureenlighed eller andre naturlige Aarsager indtræffer Vanskelighed ved Kjærningen, beskyldes gjerne en af Nabokonerne for at have taget Smørret, og naar Kreaturene have tabt Ædelysten eller ikke ville drikke, troer man, at „Skarnsfolk have taget Foderet eller Vandet fra dem“.

¹⁾ Saml. til jydsk Hist. og Top. I. B. p. 306.

Agerdyrkning.

I den østlige Deel af Tversted Sogn, det tidligere saakaldte Horsnab Fang, hvor Markjorderne ere af samme Beskaffenhed som i Nabosognet Raabjerg, staaer Agriculturen ogsaa paa samme Standpunkt som i sidstnævnte Sogn. Derimod er Landbruget mere udviklet i Øster- og Vester-Tversted samt Terpet, hvor Jorderne ikke alene overhovedet ere bedre, men ogsaa paa flere Steder af meget god Beskaffenhed, og hvorfra en ikke ubetydelig Deel Korn sælges. Efter en den 15de Juli 1871 ifølge Indenrigsministeriets Skrivelse af 16de Juni s. A. foretaget Optælling af Kreaturer forefandt i Tversted Sogn 210 Heste, 6 Føl, 996 Stkr. Hornkvæg, 1774 Faar, 245 Sviin og 107 Bistader. I samme Aar var der udsaaet 33 Tdr. Hvede, 402 Tdr. Rug, 224 Tdr. Byg og 783 Tdr. Havre samt lagt 378 Tdr. Kartoffler. I samme Aar henlaa som Eng et Areal af 394 Tdr. Land. Af Hedejord var i 1870 opdyrket 279 Tdr. Land. Til betydelig Skade for Agerbruget, navnlig et godt Kreaturhold, var Bortsalget af den store Engstrækning i Sørig,¹⁾ hvilket skete for at tilveiebringe Kjøbesummen for Fæstestederne paa Elkjær Gods. Medens Beboerne vare Tjenere til Elkjær, dyrkede de hovedsagenlig kun Vaarsæd, og Faa spiste andet end Havre- eller Bygbrød. Med Hensyn til Huusindustri og Vindskibelihood overhovedet tør det vistnok siges, at Tverstedboerne i Almindelighed staa tilbage for deres Naboer Raabjergerne; men Nødvendigheden byder det heller ikke, da Naturforholdene her ere betydeligt gunstigere, og mange af Beboerne ere nu ogsaa velhavende. Mange grundmurede Huse ere opførte i de sidste 20 Aar, og faa ere tilbage af de gamle Rønner, sørgelige Minder om Hoveriets Tider, da kun Herremændene boede som Mennesker.

Fiskeri.

Af Matriklen fra 1662 sees, at i Østertversted 2, i Vester-tversted 5 og i Terpet kun een Beboer har givet Fiskeskyld, nemlig fra 1 til 400 Flyndre, og i Taxationsforretningerne fra 1683 er anført om Østertversted: „Fiskeri til Huusbehov,

¹⁾ Min Raabjerg Beskrivelse p. 68.

Flyndre, Hvidlinger o. a.“; om Vestertversted: „Fiskeriet bruges ikke meget, da Faa ere saa formuende, at de kunne anskaffe Redskaber“; om Terpet: „Ingen Fiskeri, men undertiden mellem Voldborrig Dag og Pintse bruge de en Hest-Vaad, hvormed de somme Aaringer faaer nogle smaa Kuller og Sild, men i 8 Aar har di nu ikke faaet Omkostningerne dækkede.“ Heraf fremgaaer, at Fiskeriet, vel som Følge af Agerbrugets Udvikling, allerede da (1683) har udgjort en ubetydelig Deel af Beboernes Næring; men at Fiskeri 100 Aar tidligere har været om ikke den væsentligste, saa dog en betydelig Deel af Sognets Erhverv, er vist; thi i Kolderup Rosenvinges gamle Herredagsdomme IV, 67 kan sees af et Tingsvidne af Horns Herreds Ting den 18de April 1580, at 4 Lodseiere i Jerup havde „udi Rette ladet dele¹⁾ Raabjerg Sognemænd, Tversted Sognemænd og Uggerby Sognemænd, for de drager ind udi Elling Sogn for Jerup Mark og Fællig og grave Voldgrøft (ved Havet) efter Ormé, og derfor begjært Høring over dem“. Naar man nu seer, at Tverstedboerne have maattet reise omtrent 2½ Miil for ved Østkysten at hente Strandorme, arenicola piscatorum, som brugtes og bruges endnu til Agn paa Fiskekroge, synes dette tydelig at tale for, at Fiskeriet dengang kan have været Beboernes Hovednæringsvei. See videre herom i Præsteindberetningen fra 1689. Nu (1871) drives kun ubetydeligt Fiskeri af enkelte Beboere i Vestertversted og Klitstederne.

Fugle og vilde Dyr.

For omtrent 16 Aar siden fandtes der endnu i Sørig Mose en ikke ubetydelig Deel Urfugle, og Forfatteren har flere Gange deeltaget i Urhønsjagt i Mosen, hvis Bebyggelse blev denne Fugls Tilintetgjørelse. Urfuglens mindre Slægtning Agerhønen lever derimod endnu i stort Antal temmelig fredeligt saavel paa Markerne som i Klitterne. Forøvrigt har Tversted Sogn af Smaafugle de samme, som ere nævnte i min Beskrivelse af Raabjerg Sogn.

Af Ræve har her i sin Tid været en stor Deel; men som overalt har Mikkell, ligesom dens større Frænde Ulven, ogsaa her maattet vige for Menneskets Udbredelse paa Moser og Kjær.

¹⁾ o: sagsøge. See D. Lov 1. 1. 3 og Nørregaards Privatret § 1375.

Før Bebyggelsen af Sørig store Mose afgav denne et godt Tilholdssted for Ræven, og endnu boer den i Mosens vestlige vilde Dele og i den paa Elkjær Klitter af Staten anlagte Træplantage, hvor den har rigelig Næring af Plantagens Muus og Havets Fiske. — Haren, som findes overalt saavel paa Markerne som i Sognets Moser og i Klitterne, er større her end i Nabosognet Raabjerg og formerer sig i samme Forhold som Ræven aftager. Imellem 1720 og 1730 huserede Ulvene, ifølge paalidelig Oplysning, endnu i Østerskov Mose. Sagnet fortæller, at en Hest, tilhørende en Mand i Øster Tversted, en Nat blev overfaldet af Ulve i Østerskov og havde værget sig saa godt, at om Morgenen 3 Ulve laa døde i Tøierslaget ved den. Endvidere fortælles, at en anden Mand fra samme By en Morgen gik ud i Klitten for at trække sine Faar ud af et Faarehuus der; men idet han lukker Døren op, farer til hans Forskrækkelse en stor Ulv ud deraf. Ulven skal være sluppen ind i Huset igjennem Taget, som bestod af Fladtørv, og af Skræk over saaledes at være bleven indespærret ikke have tilføiet Faarene nogen Skade. Da de sidste Efterretninger, man har om Ulvenes Tilværelse saavel i Nabosognet Raabjerg som i dettes Nabosogn Elling, ogsaa ere fra Tiden imellem 1720 og 1730, kan man med temmelig Vished antage, at Ulvene ere forsvundne i det nordlige Vendsyssel i den første Halvdeel af det 18de Aarhundrede.

Oldsager.

Gravhøie fra Broncealderen eller den ældre Jernalder findes saavel paa Terpets som Vestertversted Hedelodder. Paa Præstegaardens Hedelod ligger en temmelig stor Høi, kaldet Ragers Høi, i hvilken efter Sagn en Oberst Rager skal være begravet. I en Lyngbanke, kaldet Tveden, lidt Syd for Østenkjær, ere flere Gravurner med brændte Been blevne opgravede. Denne Tved har i sin Tid dannet en Art Halvø eller Landtunge i nordre Side af den udtørrede Bredningsø, og har her været en af Oldtidens fælles Begravelsespladser, af hvilke der træffes hyppige Spor, særdeles i Nærheden af udtørrede Søer eller større Vande. I den nordlige Deel af Sørig Mose er der bleven funden mindre Steensætninger af Gravkamre fra Broncealderen. Om Fund

af Redskaber og Vaaben fra Steenalderen paa Sørig Mose er foran talt.

Ligesom jeg, paa mine Vandringer for at udfylde anti-
 quariske Kort for det oldnordiske Museums anti-
 quariske Archiv, i flere Sogne i det nordlige Vendsyssel i
 Nærheden af Kirkerne har opdaget Navne paa Steder og
 Marker — f. Ex. Hovbæk, Hovkjær, Hovstrup, Hovsig og
 Hoven o. s. v. —, der tyde paa hedenske Gudehuse, i hvis
 Nærhed de christne Kirker i Reglen ere blevne opførte, saa-
 ledes forekommer ogsaa her i Taxationsforretningerne fra
 1683 Navnet Hovbæks Agre i Vester Tversted V. for Kir-
 ken, hvilket upaatvivlelig hidrører fra Stedets Hov eller he-
 denske Gudehuus. Tversted Sogn kan ikke have været be-
 bygget i Steenalderen; men paa Vendsyssels Høiland er det,
 uagtet de faa tiloversblevne Oldtidsmindesmærker, dog ikke
 sjeldent i Nærheden af Kirkerne ogsaa at træffe om ikke i
 uforstyrret Tilstand, saa dog Levninger af enten et Offer-
 sted fra Hedenold eller en Langdysse, hvilket i Forening
 med Datidens Vandforhold tydeligt taler for, at den aller-
 tidligste Bebyggelse er foregaaet paa de i Reglen høie Ste-
 der, hvor Nutidens Kirker og Kirkebyer staae, og det kan
 neppe betvivles, at Steenalderens mægtige Langdysser gemme
 Levningerne af de Familiestamfædre eller Høvdinger, som
 saaledes i en meget fjern Tid have grundlagt Kirkebyerne.¹⁾

Som Bidrag til Oplysning om Retsforvaltningens Be-
 skaffenhed i det 15de Aarhundrede meddeles efterfølgende
 Sognevidne, som er ført paa Tversted Kirkegaard 1487, an-
 gaaende et Stykke Jord i Nærheden af Gaarden Eiaas i
 Bindslev Sogn. Denne Møde at føre Beviis paa i Eien-
 domstrætter maa paa denne Tid have været almindelig, og
 mærkeligt nok blev dette Sognevidne ført paa Tversted
 Kirkegaard, uagtet „Jegaas“ og Abeltoft laae og endnu ligge
 i Bindslev Sogn, hvilket tyder paa, at Sognestævne kun
 maatte sættes paa Hovedsognets Kirkegaard. Bindslev var
 dengang ligesom endnu Annex til Tversted.

„Alle men thette breff seer eller høre læse, helser Jens
 Symenssen presth i Tversted, Palli bond, Jes Persen ok Las

¹⁾ Jvfr. Saml. t. Jydsk Historie og Topografi II. B. p. 200.

Persen kierligh met guth, kongjør vy met thette vorth obne breff ath aar effther gutz bœrd mcdlxxxvii then syndag nesth for kjørmes dagh var skicket for oss ok fleræ dannemen apaa Tverstedh kirki gardh beskedhen man Nis Persen esket ok fek eth fwlth soghne vynne aff XII dannemen som er Las Persen, Jes Persen, Off Skredher, Andhers skyndher, Staphen Kieldssen, Pally bondh, Michel Perssen, Nis Knwdssen, Nis Star, Knwdh Jonssen, Erland ok Terkil Christhensen, hvilkæ XII dannemen vonne tro ok sanne, ath the saa samæ dagh, ath III danne men som var Nis Jenssen, Pawl Hordh ok Nis Michelsen vonne for thennom paa seel ok sanne, ath i Per Hordes tiid ok i Jes Hordes tiid ok sydhen, tha haver Abeltofft væreth Jeegaassz retthæ jordh och then hodhæ agher met ok aldher Per Nielssen plowet længher end til then howedh agher i sinæ daghæ ok ath forde Per Nielsen heyndhæ forde jordh met riiss ok stawer. Ath thee soo vonne thet vynne vy met vore enciglæ. Datum anno die & loco at supra“.

Sognevidnerne ere i sit Slags mærkværdige som Levninger af Tilstandene i Hedenen, i hvilken Gudsdyrkelsen og Retspleien foregik paa et og samme Sted og forvaltedes af en og samme Person, ligesom endnu for omtrent 400 Aar siden var Tilfældet med Sognestævnet, som efter Gudstjenesten blev sat paa Kirkegaarden af Præsten, som fungerede som Formand, og to eller tre af Sognemændene. Den Part, som vilde føre Sognevidne, synes at have fremstillet sine Vidner, som i Reglen vare 12, der, skjøndt de formodentlig ogsaa bivaanede Gudstjenesten, vel kunne antages at være blevne opfordrede til at give Møde, og blev deres Kjendelse eller Vidnesbyrd nedskrevet af Præsten, og Documentet forsynet med hans og Medhjælperes Segl.

Det kunde synes, som om Sognevidnerne paa Kirkegaardene ere gaaede af Brug her i Egnen i Slutningen af det 15de Aarhundrede; thi 1501 blev der paa Horns Herredsting ført et fuldt „stannennis“ Thingsvidne angaaende Eiendomsretten til samme Jord.

Præster.

Før Reformationen.

1394. I Langebeks Excepter nævnes, som allerede be-

mærket, en Præst i Tversted, Johannes de Thwerstedh, sacerdos 1394.

1487 var der, efter det foran meddeelte Sognevidne, en Præst her ved Navn Jens Symenssen.

Efter Reformationen.

1. (1540) Knud . . . . , † 1553.
2. Niels Jensen 1553—1587. Underskrev som Sognepræst 1568 en Indberetning om Embedets Beskaffenhed. Blev 1587 Sognecapellan i Bindslev.
3. Lauritz Michelsen 1587—1610; g. m. Ingeborg Christensdatter, D. af Chr. Eriksen, Skriver paa Bidstrupgaard ved Hjørring. 6 S. og 3 D. Sønnen Christen Lauritzen Tversted blev Spr. i Bjergby og M. og en anden Søn af samme Navn Spr. i Vreilev og H.
4. Palle Andersen 1610—1629. Gift med Formandens Enke og havde 1 Dtr.
5. Mads Mogensen 1629—1637. Gift med Form. Dtr. Ellen Pallesdatter; 3 B. 1. Mogens M., Pr. i Ugilt og Taars; 2. Palle M., Pr. i Raabjerg og senere i Aggersborg; 3. Kirsten g. m. F. M. Vogelius Pr. i Aasted og Sk.
6. Nathanael Pedersen Hjørring 1637 † 1688. Blev 1633 res. Cap. og Rector ved Lat. Skolen i Hjørring og 1637 Spr. her; var altsaa Jubellærer som Pr. i 55 Aar. Skiftebrevet efter ham udstedt 1689. Gift med Form. Enke Ellen Pailesdatter. 2 Børn, 1. Mads Nathanaelsen, P. C. hos Faderen og kongl. conf. som Succ., men afsat form. Leiermaal 1674; 2. Ingeborg, død ung.
7. Jens Sørensen Gjessing 1688—1713. Født 1646 i Gjessing Præstgd. Fad. Provst Søren Hansen Ølgod, Spr. t. Gjessing og Nørager i Aarh. St.. Mod. Helvig Nielsdatter. Dim. fra Aalb. Skole 1662. Blev $\frac{11}{4}$ 1668 res. Cap v. Budolphi K. i Aalb., $\frac{28}{1}$ 1688 Spr. i Tversted m. Annex, kaldet af Peder Rodsteen t. Elkjær, Hofjunker og Secret. i Cancel. † i Aug. 1713. Nævnes i Wörms og Nyerups Litt. Lex. som Forfatter til 2 Skrifter. Gift i Aalb. $\frac{19}{10}$ 1670 m. Margrethe Lauritzdatter, D. af Lauritz Hansen, forhen Raadm. i Aalb. 8 B., af hvilke den yngste D. Ane, f. 1684, blev g. m. Efterm.

Indgav 1697 et vidtløftigt Klagemaal til Biskop Bircherod over en usømmelig Overlast og Insolents, med

- hvilken Stedets Patron Velb. Geert Dider. Lewetzow til Elkjær havde hannem for kort Tid siden i hans eget Huus beegnet, fordi han ikke ved sin Rettigheds, nemlig et Stykke Jords, Afstaaelse, vilde skikke sig efter hans Villie og Postulatum. (Bircher. Dagb.)
8. Peder Hansen Mossin 1713—1723. F. $^{26}/_{12}$ 1679 i Randers. Fad. Hans Dinesen M., Spr. *ibid.*, Mod. Mette Wendel. Dim. 1696 fra Rand. Skole. Tog theol. Attest. $^{17}/_{3}$ 1701 med. h. ill., blev 1713 af St. Amtmand Plessen til Fusinge kaldet til P. C. med Success. og ord. $^{26}/_{5}$ s. A. Tiltraadte som Spr. efter Gjessings Død s. A. † 1723. G. m. Formandens D. Ane. En S. Hans Mossin $^{16}/_{4}$ 1716 † $^{3}/_{4}$ 93 som Dr. theol. og St. Provst i Bergen.
  9. Peder Sørensen Bering 1723—1761. Provst. F. 1694. Fad. Søren Pedersen Bering, Spr. t. Ørslevkloster i Vib. St., Mod. Christence Lundsgaard. Dim. 1715 fra Vib. Skole. Tog theol. Att. 1720 m. N. C. og fik h. ill. for Dim. Præd. Blev 1723 af Canc. Assess. Lucas Kjerulff kaldet t. Spr. her, men fik først kongl. Confirm. $^{29}/_{8}$ 1725, da der blev procederet om Kaldsretten. Imidlertid var han Huuslærer i Aalborg. Han blev ord. $^{24}/_{10}$ 1725 † 1761. 1, g. $^{31}/_{1}$ 1736 m. Maren Brandt i Aalb. 3 S. 1, Søren f. 1747. Cand. theol. Eier af Hørbylund; 2, Matthias f. 1748, Stud. 1765. Eier af Eget i Skjærum S. † 1826; 3, Peder f. 1752, Cand. theol. † 1785. 2, g. m. Christine Cathrine Holm. Hun blev 1762 g. m. Provst Søren Lodberg († 1777), skal være bleven 3 a 4 Aar over 100 og have dandset Menuet paa sin 100 Aars Fødselsdag.
  10. Jørgen Henning Styrup 1761—1773. F. 1722 i Fyen. Fad. Johan Ernst S, Capitain ved Garden. Mod. Elisabeth Margrethe Bille Walchendorff. Kom 1730 i Frederiksborg Skole, dim. 1739. Tog Aaret efter Examen philos. og fik Walchendorffs Collegium. Fik 1743 theol. Attest. med h. ill. og prædikede s. A. for Demis med h. ill. Blev $^{12}/_{8}$ 1746 Spr. til Tingsted p. Falster. Fik $^{25}/_{3}$ 1758 Expect. paa Kallehaug, naar Spr. *ibid.* afgik. $^{3}/_{4}$ 1761 Spr. her med Forpligtelse at svare aarlig 100 Rdlr. til en resid. Capell., der skal beskikkes ifølge Rescr. $^{2}/_{3}$ 1742 og desuden have Offer af Menigheden og en Mensalgaard. Blev $^{16}/_{12}$ 73 Spr. f. Ebeltoft og

- Draabye; resig. $\frac{2}{11}$ 92 og † $\frac{20}{8}$ 96 i Ebeltoft. Var 2 Gange gift og havde 10 Børn
11. Søren Juul Cortsen 1774—1787. F. $\frac{20}{8}$ 1731 i Thisted. Fad. Peder C., Spr. ibd. Mod. Sophie Charlotte Aspach. Kom 1746 i Aalb. Skole, hvorfra han deponerede 1749. Tog Aaret efter Exam. phil.; var derpaa hjemme i nogle Aar og fik 1758 theol. Attest. med N. C. og Aaret efter Laud. for Dim. Præd. Blev $\frac{1}{8}$ 1760 P. C. hos Faderen og ord. $\frac{19}{11}$ s. A.; $\frac{26}{3}$ 62 Spr. f. V. og Ø. Hassing; 1772 Provst i Kjærherred; 1774 Spr. f. Tversted m. A., og ved kgl. Rescr. $\frac{20}{4}$ 75 befriet for i 4 Aar at holde Capellan. Da et hollandsk Krigsskib 1782 strandede paa Kysten og Mandskabet var blottet for Alt, tog han sig meget omhyggeligen af dem, hvorfor Admiralitets Collegiet i Holland sendte ham en smuk Sølvkaffekande med Inscription. (v. Jydske Efterr. 1784 No. 18). † $\frac{2}{7}$ 1787. Gift $\frac{13}{4}$ 1763 med Ane Brorson f. $\frac{2}{2}$ 39, Dtr. af Biskop Dr. theol. Broder Br. i Aalborg. 6 Børn.
12. Christian Frederik Schnell Bjørn 1787—1805. Jubellær. F. $\frac{21}{3}$ 1740 i Astrup i Brøns S. Fad. Peder B., Sognefoged ibid. Mod. Ancla Larsdatter. Blev underviist hjemme og dimitt. 1757; tog Ex. th. $\frac{18}{6}$ 59 med N. C. Opholdt sig derefter hos Præsten Anders Riegelsen i Jersie og underviste hans Børn indtil 1761, da han blev Alumnus i det grønlandske Seminarium og underviste Prof. Poul Egedes Børn; blev 1763 Missionær p. Grønland. $\frac{20}{10}$ 69 Spr. t. Tæbring, O. og R. p. Mors; $\frac{30}{6}$ 84 creeret til Provst f. Sønder Herred p. Mors; $\frac{21}{9}$ 87 Spr. til Tversted m. A.; $\frac{12}{7}$ 1805 t. Jerslev og V. Brønderslev. Entl. 1816 † 1817. 1ste Gang gift med Elisab. Cath. Altenhoff, † 1788; 1. S. — 2den Gang gift paa Baggessvogn $\frac{24}{9}$ 89 m. Cathrine Marie Sommer, E. efter Spr. C. Tødsleuf i Sindal, † paa Overklit v. Hjørring $\frac{22}{6}$ 32. Sønnen Caspar Altenhoff B. blev Præst paa Vemmetofte Kloster. C. F. S. Bjørn blev $\frac{12}{7}$ 1805 Spr. i Jerslev og B. Aalb.

Denne Provst Bjørn blev anset for en meget klog Mand, om hvem man endnu her paa Egnen fortæller Følgende. Han færdedes ofte om Aftenen paa Kirkegaarden, og da hans Kone ikke holdt af disse Aftenvandring, fik hun en af Karlene overtalt til en Aften

at tage et hvidt Lagen over sig og gaae ind paa Kirkegaarden, hvor Provsten allerede spadserede, for, som Konen mente, at skrække Præsten saaledes, at han ikke oftere turde vove sig derud om Aftenen. Da Hr. Bjørn seer den hvidklædte Karl, som han antog for en Gjenganger, besluttede han at mane denne; men da Karlen var sunken ned til Knæerne, raabte han med Forskrækelse: „Hold bi, Faahr, de æ mæ“, hvortil Provsten ganske roligt svarede: „det er for seent“, og manede Karlen heelt ned i Jorden, og skal denne ulykkelige Feiltagelse have betaget Præstekonen Lysten til senere at controllere sin Mands Spadseretoure om Aftenen.

- Engang skulde en Fisker fra gl. Skagen et længere Stykke Vei vesten for denne By have dræbt og plyndret en skibbruden Mand, som han derefter nedgrov i en af Strandbakkerne; men efter denne Dag havde Strandrøveren hverken Rist eller Ro og maatte endog saa hver Nat gjøre en Tour hen til Stedet, hvor han havde nedgravet den ihjelslagne, som hver Gang, hvor omhyggeligt end Fiskeren tildækkede Liget, rakte den ene Haand op igjennem Sandet. Endelig besluttede Fiskeren at søge Raad hos den kloge Provst Bjørn, som ogsaa skal have skaffet ham hans Sindsro igjen, hvilket blandt Andet skulde være betinget af, at han lod Liget af den dræbte Skibbrudne begrave paa Kirkegaarden.
13. Jacob Holm Schibbye 1806—1845. Fød 1774 i Aalborg. Fad. Jens S. Kbmd. *ibid.* Mod. Ane Marie Holm. Dimit. fra Aalb. Skole 1793 med h. ill. Tog 1794 and. Ex. og 1798 theol. Att. m. h. ill., fik s. A. h. ill. for Demis. Præd. og 1799 Laud. for cathet. Prøve; blev $\frac{3}{1}$ 1806 kaldet til Spr. for Tversted, Uggerby og $\frac{10}{8}$ 1819 tillige til Bindslev, † $\frac{10}{6}$ 1845. Gift $\frac{14}{4}$ 1807 i Sindal Kirke m. Elisabeth Dorthea Rosenkilde, † 1864 eller 65, Dt. af Hans R., Degn i Saltum. 7 Sønner.
14. Christian Begtrup Friis 1845—1859. Fød $\frac{24}{6}$ 1808. Fad. Consistrd. Peder F., Præst til Holme i Aarh. Stift † 1856. Dimitt. 1828 fra Aarh. Skole med h. ill. Ex. phil. Laud., theol. Att. $\frac{23}{4}$ 33 med h. ill. og $\frac{22}{10}$ s. A. Laud. Blev $\frac{6}{12}$ 36 Spr. f. Nykirke p. Bornholm, $\frac{2}{9}$ 45 Spr. f. Tversted U. og B. og $\frac{14}{8}$ 59 f. Skjelby og Gjeddesby p. Falster.

15. Niels Peter Cruusberg 1859. Fød $\frac{4}{5}$ 1811 i Holbæk, hvor Faderen Hans C. var Chordeg. Mod. Elisabeth Cathr. Edsberg. Dimitt. fra Frederiksborg Skole 1829 med Laud. And. Exam. Laud., theol. Att. 1838 m. haud. Skolel. i Hundie i Kildebrønde S. p. Sjælland 1841. Spr. i Estvad og Rønbjerg Ribe St. $\frac{18}{5}$ 51 og i Tversted o. s. v. $\frac{24}{10}$ 59. Gift $\frac{13}{12}$ 41 med Henriette Behrens, f. i Khv. $\frac{19}{9}$ 16. 3 Sønner og 2 Døttre.
-